

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ “СВЕТИ КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”
ФАКУЛТЕТ ПО СЛАВЯНСКИ ФИЛОЛОГИИ
КАТЕДРА “БЪЛГАРСКИ ЕЗИК”

ФИНКА ИВАНОВА СИРАКОВА

ЛИНГВИСТИЧНИ АСПЕКТИ
НА ПРЕДЛОЖНИТЕ И БЕЗПРЕДЛОЖНИТЕ КОНСТРУКЦИИ
В БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

Автореферат на дисертация
за присъждане на образователната и научна степен “доктор”

София

2024

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ “СВЕТИ КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”
ФАКУЛТЕТ ПО СЛАВЯНСКИ ФИЛОЛОГИИ
КАТЕДРА “БЪЛГАРСКИ ЕЗИК”

ФИНКА ИВАНОВА СИРАКОВА

ЛИНГВИСТИЧНИ АСПЕКТИ
НА ПРЕДЛОЖНИТЕ И БЕЗПРЕДЛОЖНИТЕ КОНСТРУКЦИИ
В БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

Автореферат на дисертация
за присъждане на образователната и научна степен “доктор”
област на ВО 2. Хуманитарни науки,
професионално направление 2.1. Филология,
научна специалност “Български език” - Синтаксис

Научен ръководител:
проф. д-р Йовка Тишева

София
2024

СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

	Увод	4
	Съкращения	11
	Първа глава	13
I	Теоретичен обзор	13
I.1	Словосъчетание	13
I.1.1	Класификация на словосъчетанията	14
I.1.2	Класификация на подчинителните словосъчетания	16
I.2	Подчинителни синтактични връзки	23
	Втора глава	32
II	Предложни и безпредложни конструкции	32
II.1	Понятие за предложни и безпредложни конструкции	32
II.2	Предлог	34
II.2.1	Дефиниции	34
II.2.2	Видове предлози	36
II.3	Лексикално обкръжение на предлога	43
II.4	Падежна реализация на въведената от предлога именна група	49
II.5	Грамматическа (синтактична) функция на предлога	52
	Трета глава	54
III	Тенденции при трансформацията на предложните конструкции в безпредложни	54
III.1	Предложни и безпредложни конструкции с главна част отглаголно съществително	58
III.1.1	Предложни и безпредложни конструкции с главна част отглаголно съществително с наставка <i>-не</i>	59
III.1.2	Предложни конструкции с главна част отглаголно съществително с наставка <i>-ние</i>	84
III.1.3	Други случаи на конкурентни еквивалентни по смисъл предложни и безпредложни конструкции	89
III.1.3.1	Предложни и безпредложни конструкции с главна част съществително, образувано от глагол	89
III.2	Предложни и безпредложни конструкции във вербалната фраза	91
III.3	Тенденции в употребата на безпредложни конструкции във	97

	вербалната фраза в немски и новогръцки език	
Ш.3.1	Немски език	97
Ш.3.2	Новогръцки език	100
Ш.4	Предложни конструкции с предложна връзка сложен предлог, от чийто състав бива изпускан предлогът в крайна позиция	103
Ш.4.1	Адвербиални (наречни) сложни предлози Adv p	104
Ш.4.2	Именни сложни предлози (p) N (p)	107
Ш.5	Прилагателното име като главна и подчинена част в предложна и безпредложна конструкция	111
Ш.5.1	Прилагателното име като главна част	111
Ш.5.2	Прилагателното име като подчинена част	115
Ш.6	Наречието като главна и подчинена част в предложна и безпредложна конструкция	118
	Заклучение	123
	Приноси	126
	Библиография	127
	Приложения	135
	Списък с публикации по темата на дисертацията	
	Библиография на използваната в автореферата литература	

УВОД

В увода се обосновава необходимостта от изследването на лингвистични аспекти на предложните и безпредложните конструкции в българския език, като се посочват актуалността на темата и мотивацията за нейното разглеждане. Представят се обекта, предмета, целите, задачите, хипотезата, приложените методи на изследване, ексцерпираните източници, структурата на дисертационния труд, първа, втора и трета глава.

Обект и предмет на изследване

Дисертационният труд е с **обект** на изследване предложните и безпредложните конструкции в българския език и с **предмет** на изследване структурата на конкурентни еквивалентни по смисъл предложни и безпредложни конструкции при

1) NP (именна група с главна част отглаголни съществителни с наставка *-не* и наставка *-ние*);

2) VP (вербална група с подчинена част, чиято синтактична служба в изречението е обстоятелствено пояснение за място и време);

3) PP (предложна група с главна част сложен предлог),
както и структурата на предложни и безпредложни конструкции при

4) AP (адективната група) и

5) AdvP (адвербиалната група).

Цели и задачи на дисертационния труд

Целта на изследването е да се направи опит разглежданите конструкции да се представят в следните лингвистични аспекти:

1) синтактични групи с позоваване върху конституентната граматика;

2) синтактични функции на разширенията в предложното и безпредложното словосъчетание;

3) субординационни отношения:

3.1.) между главната и подчинената част на конструкцията;

3.2.) между съставките на сложни по състав главна и подчинена част.

За да се изпълни заложената цел се изисква да бъдат решени следните **задачи**:

1) Онагледяване на структурата на: именната група (NP) в частност с опорно съществително с наставка *-не* и наставка *-ние*, вербалната група (VP) с подчинена част обстоятелствено пояснение за място и време, адективната група (AP), адвербиалната група (AdvP) и предложната група (PP) с фокус върху предложна група с опора сложен предлог.

2) Представяне и съпоставяне на еквивалентни предложни и безпредложни конструкции в: а) номиналната фраза с главна част отглаголно съществително име с наставка *-не* и наставка *-ние*; б) вербалната фраза с подчинена част, чиято синтактична служба в изречението е обстоятелствено пояснение за място и време, и в) предложната фраза с главна част сложен предлог, от чийто състав бива съкращаван крайният предложен компонент, с цел извеждането на морфосинтактични и лексикални особености при трансформацията на предложния модел в безпредложен.

Хипотеза

Хипотезата, която следва да се провери в дисертационния труд, се отнася до установяването на наличието или липсата на правила, обуславящи трансформацията на предложната конструкция в безпредложна, както и до доказването, че за преобразуването на предложния модел в безпредложен са необходими определени предпоставки за съкращаването на предложния компонент от състава на предложното словосъчетание.

Методи

В настоящия труд, с цел анализиране и съпоставяне на изследвания емпиричен материал, приложение намират дедуктивният, съпоставителният, трансформационният, количественият, качественият, структурно-типологичният, идентификационният, дистрибутивният и контекстуалният метод.

Ексерпирани източници

В дисертационния труд се привежда емпиричен материал, ексерпиран от информационни сайтове (bntnews.bg, Dnes.bg и др.), социални медии (Facebook, az-deteto.bg, jenatadnes.com и др.), електронна библиотека (<https://chitanka.info/>) и др. и примерите са от текстовете от всички функционални стилове: 1)

административно-деловия, 2) публицистичния, 3) научния, 4) художествения и 5) разговорния стил.

ПЪРВА ГЛАВА

I Теоретичен обзор

I.1 Словосъчетание

В тази глава се посочва, че обект на изследване са предложните и безпредложните конструкции в българския език. В нея се представят теоретични постановки за словосъчетанието, като се привежда изложеното от Й. Пенчев, според което словосъчетанието е предмет на изследване на конституентната граматика и се съпоставят термините *синтагма* (Ф. дьо Сосюр), *синтаксема* (Ст. Брезински), *синтагмема* (Ст. Петрова) и *словосъчетание* (К. Попов, Ст. Брезински, Й. Пенчев, П. Пашов). К. Попов например дефинира, че “словосъчетанието е съединение най-малко на две самостоятелни, пълнозначни думи, които образуват смислово и граматично единство” (Попов 1974: 30/ГБЕ 2020: 299). П. Пашов прецизира посоченото от К. Попов, като пояснява, че свързването на съставките в словосъчетанието трябва да бъде направено “по правилата на съответния език” (Пашов 2013: 257). Й. Пенчев, от друга страна, казва, че: “Словосъчетание наричаме група думи, които могат да запълнят една синтактична позиция” (Пенчев 1998: 19/СБЕ 1999: 506). От изложените дефиниции за словосъчетание от К. Попов, П. Пашов и Й. Пенчев, прави впечатление, че К. Попов и П. Пашов уточняват, че под съставки на словосъчетание се имат предвид самостоятелни, пълнозначни думи, докато при Й. Пенчев съставките са обобщени в “група думи”, което позволява да се направи изводът, че съставки на словосъчетанието могат да бъдат и служебни (несамостоятелни) думи като предлозите например.

I.1.1 Класификация на словосъчетанията

С оглед на проблематиката на изследването е представена класификацията на словосъчетанията. Разглеждат се: 1) **устойчивите словосъчетания**, за които се казва, че те са предмет на лексикологията, а не на синтаксиса, тъй като влизат в състава на изречението “като готов материал, като завършена и устойчива фразеологична единица, равнозначна на една дума и най-често с преносно значение”, която не подлежи на синтактичен анализ (Попов 1974: 31); 2) **свободните**

словосъчетания, които са предмет на изучаване от синтаксиса и според вида на изразяваните от тях отношения се делят на: 2а) **съчинителни** и 2б) **подчинителни**, които по състав могат да бъдат **прости**, т.е. двукомпонентни, и **сложни**, състоящи се от три или повече компонента.

Подчинителните словосъчетания, както посочва Й. Пенчев, “се построяват като отношения на зависимост между части на речта: една част е главна или опора, други са ѝ подчинени (зависими от опората)” (Пенчев 1998: 19/СБЕ 1999: 506). П. Пашов определя съставките на подчинителните словосъчетания като неравноправни и доразвива посоченото от Й. Пенчев, че “едната е главна, основна, а другата е зависима, подчинена, поясняваща” (Пашов 2013: 258). В *Граматика на българския език* (ГБЕ) е направено уточнението, че последната съставка - подчинената (зависимата) е натоварена с определена функция в изречението и тя служи за определение, допълнение или пояснение на главната съставка (опората) (ГБЕ 2020: 300).

С цел пълнота на изследването са представени накратко и концепциите за съчинителните словосъчетания на К. Попов (1974), Й. Пенчев (СБЕ 1999), П. Осенова (2004), П. Бъркалова (2017) и П. Осенова и К. Симов (2007).

I.1.2 Класификация на подчинителните словосъчетания

Изложението за **подчинителните словосъчетания** илюстрира теоретичната разработка на К. Попов, в която различните видове подчинителни словосъчетания биват онагледени от автора с богат емпиричен материал. Неговият труд не противоречи на съвременните изследвания по темата и той бива надграден с разработките на други съвременни автори, с което се постига очертаването на по-пълна и актуална картина на разглежданите словосъчетания.

Подчинителните словосъчетания биват класифицирани на **предикативни** и **непредикативни**. **Предикативните словосъчетания** се представят накратко, като се посочват теоретичните разработки за тях от К. Попов (1974), П. Бъркалова (2017), П. Осенова (2017) и Й. Пенчев (1998).

В прегледа на **непредикативните словосъчетания** се посочва, че те са маркери на определителни, обектни, адвербиални и др. отношения и от гледна точка на състава им те биват класифицирани като **глаголни**, **именни** и **наречни** (вж. Попов 1974: 36).

Представената от К. Попов класификация на подчинителните словосъчетания намира своята интерпретация в изследванията на Й. Пенчев, в частта за словосъчетанията, пренесена от изследователя от генеративната граматика върху българския език, и които “според категориалната принадлежност на главната част” биват словосъчетания с главна част: 1) съществително име - NP; 2) прилагателно име - AP; 3) глагол - VP; 4) предлог - PP; и 5) наречие - AdvP. (вж. Пенчев 1998: 24). Въз основа на теоретичните постановки за различните видове словосъчетания, изследвани от Й. Пенчев, предложните и безпредложните конструкции се анализират и съпоставят в залегналите в настоящата работа лингвистични аспекти.

I.2 Подчинителни синтактични връзки

С оглед прецизирането на понятията *предложна* и *безпредложна конструкция* се разглеждат и постановките за подчинителните синтактични връзки от К. Попов (1974), Ст. Брезински (1995), Й. Пенчев (1998), Й. Тишева (2000), П. Пашов (2013), П. Осенова (2017). В съпоставителен план, от една страна, се прави опит да се онагледят наличието или липсата на устойчивост в постановките на изследователите. От друга страна, целта е направените изводи да послужат за извеждането на конкретни лингвистични аспекти, които на по-късен етап биха могли да послужат като основа при представянето на съответните лингвистични аспекти на предложните и безпредложните конструкции в българския език.

От приведените теоретичен материал за подчинителните синтактични връзки от цитираните автори, прилагани в българското езикознание, прави впечатление, че изследователите са единодушни по отношение на съществуващите в словосъчетанието и изречението типове подчинителни синтактични връзки - съгласуване, прилагане, управление и предложно свързване, както и по отношение на дефинирането им. Реализацията обаче на конкретна подчинителна връзка в рамките на словосъчетанието (групата) (вж. Тишева 2000: 41) “**зависи от граматическите (морфологичните) особености на зависимата дума.**” (п.т.) - становище, което подкрепяме. Й. Тишева посочва, “че само при личните местоимения ще се прояви “в чист вид” връзката управление. Връзката съгласуване е възможна само при изменяемите части на речта,” с изключение на съществителните имена, между които не е възможно съгласуване, тъй като “зависимото съществително” не може да променя “рода си в съответствие с рода на

главната дума” (п.т.). Съгласяваме се и с казаното от П. Осенова в доклада ѝ *За синтактичните връзки в българското изречение*, че тези връзки си взаимодействат помежду си и че “Много често на повърхността е видима една от връзките, но в дълбочина всъщност присъства друга или между две съставки на конституента се съвместяват две връзки при различни условия” (Осенова 2017: 45). Намираме от първостепенна важност и отбелязаното от П. Бъркалова за правилното определяне на типа на съставките в словосъчетанието, т.е. коя е “доминираща (главна)” и “коя - подчинена”, както и на определянето на “посоката на подчинение” и на “начина, по който се реализират подчинителните връзки” (Бъркалова 2017: 57).

ВТОРА ГЛАВА

II Предложни и безпредложни конструкции

II.1 Понятие за предложни и безпредложни конструкции

В тази част се посочват значенията за понятието *конструкция*, дадени в българския BulNet.

Приема се, че термините *словосъчетание*, *съчетание*, *фраза*, *група* и *конструкция* ще се употребяват синонимно с цел избягване на повторение.

Тук следва да се направи уточнението, че П. Пашов прави разлика между конструкции от типа (1) *за демокрация* и (2) *борба за демокрация*. Той приема за словосъчетание конструкцията под (2), като посочва, че “словосъчетанието е съединение на най-малко две (и най-често само на две) самостоятелни (пълнозначни) думи, които образуват смислово и граматическо единство [...]”, а “несамостоятелните части на речта (съюзите, предлозите, частиците) не образуват словосъчетание, в смисъл, че не могат да бъдат част на словосъчетание” (вж. Пашов 2013: 254-255).

Съгласно конституентната граматика конструкцията под (1) е словосъчетание, видно от: 1) приведената от Й. Пенчев дефиниция, в която се казва, че “Словосъчетание наричаме група думи, които могат да запълнят една синтактична позиция” (Пенчев 1998: 19) и 2) от класификацията на видовете словосъчетания, където се посочва, че предлогът е главна част на словосъчетание (Пенчев 1998: 24).

В лексемите *предложен* и *безпредложен* е видно, че те имат общ корен *предлож-*, който произлиза от лексемата *предлог*. Като “неизменяема част на речта” предлогът “свързва съставните елементи на изречението или словосъчетанието”

(РЛТБЕ 1999: 130). Лексемата *предложен* сигнализира, че една от съставките на конструкцията е предлог (напр. *чета с очила, пътуване до Бургас, годен за работа, към града, от утре*), докато лексемата *безпредложен* носи информацията за липса на предлог от състава на словосъчетанието (напр. *чета книга, нова книга, много радост, чаша вода*).

От изложеното за *конструкция* и лексемите *предложен* и *безпредложен* може да се изведе, че:

1) под **предложна конструкция** следва да се разбира двукомпонентна или трикомпонентна конструкция. В двукомпонентната конструкция съставките биват две: опората - предлог и подчинената част, чийто лексикален израз може да бъде съществително име, наречие и др. (*към града, от утре*). В трикомпонентната конструкция съставките биват три - главна част, подчинената част и свързващият ги предлог (*чета с очила, пътуване до Бургас, годен за работа*). Синтактичната подчинителна връзка, която намира приложение в рамките на предложната конструкция, е предложно свързване и

2) под **безпредложна конструкция** следва да се разбира словосъчетание, в чийто състав главната и подчинената част се свързват помежду си без предложна връзка и синтактичните подчинителни отношения при този тип конструкции могат да бъдат или съгласуване (*ябълков сок*), или управление (*посрещам го*), или прилагане (*много бързо*).

II.2 Предлог

Темата на настоящия труд, в който предлогът се разглежда в залегналите в изследването лингвистични аспекти, мотивира представянето на основните му характеристики като дефиниция и видове.

В българската граматична литература, обхващаща времевия диапазон от 1982 година до 2020 година включително, се посочват следните дефиниции за предлог:

В. Константинова в Предлозите в българската граматична литература (1982: 5): Предлозите “изразяват смисловите и синтактичните отношения между думите, които те свързват в словосъчетанието. Чрез своята семантика, която разкриват в лексикалното си обкръжение, предлозите уточняват характера на взаимоотношенията на думите, чиято подчинителна връзка изразяват.” [...] предложната връзка между думите е, от една страна, граматическа - посочва

синтактичното място на думите в словосъчетанието (допълнение, обстоятелствено пояснение, определение); от друга страна, тя е и семантична - разкрива смисловите им отношения (локални, темпорални, каузални, модални и т.н.).”

- **П. Асенова в Граматика на съвременния български книжовен език, том 2/Морфология (1983: 409):** “Предлозите са **неизменяеми думи**, които изразяват синтактичните отношения на зависимост между членовете на изречението или словосъчетанието, т.е. отношенията между съществителни, местоимения или числителни и техните определения; между глаголи, наречия или прилагателни и техните допълнения.”
- **Ив. Куцаров в Съвременен български книжовен език (1999: 354) и в Теоретична граматика на българския език. Морфология (2007: 136):** “Предлогът е **неизменяема служебна дума**, която означава отношения между явления, изразени с пълнозначни части на речта, [...]”
- **Р. Ницолова в Българска граматика. Морфология (2008: 451):** “Предлозите (лат. praepositionen) са **неизменяеми думи**, които означават отношения между разнородни части на изречението. Предлозите [...] са управляващи (региращи) думи, т.е. определят падежа на стоящото след тях лично, възвратно или друго местоимение, ако то днес има запазена падежна форма.”
- **П. Пашов в Българска граматика (2013: 246):** “Предлогът е **неизменяема несамостоятелна част на речта**, която означава отношение на съществително име (или други самостоятелни части) към други думи в словосъчетанието и изречението. Предлогът няма свое собствено лексикално значение (не означава нито предмет, нито действие, нито признак и пр.), затова е несамостоятелна част на речта - не може да изпълнява ролята на отделна част на изречението. По тези причини предлозите са неизменяеми думи, които нормално нямат свое отделно ударение, а се изговарят като една “фонетична дума” заедно с думата, към която се отнасят и пред която стоят (названието *предлог* идва от това, че предлогът винаги е *предпоставен*.)
- **К. Попов в Граматика на българския език (2020: 283):** “Предлогът е **неизменяема част на речта**, която означава отношение на предмет към предмет, на предмет към действие или към някаква ситуация. Функцията на предлога е да свързва компонентите на изречението или словосъчетанието и

да изразява техните синтактични и смислови отношения. Предлогът стои пред съществителните имена, пред местоименията и именните словосъчетания. Той **няма самостоятелно лексикално значение**. Значението му произхожда от функцията, която изпълнява, от връзката му с другите компоненти на изречението или словосъчетанието [...] Предлозите изразяват всякакъв вид конкретни и абстрактни отношения: пространствени, времеви, целеви, причинни, модални, съпоставителни, отстъпителни, ограничителни и др.”

Направеният преглед на дефинициите илюстрира устойчивост по отношение на съдържанието на термина *предлог* и въз основа на посоченото от езиковедите биха могли да се изведат следните отличителни характеристики:

- 1) Предлогът е *неизменяема дума* (ГСБЕ 1983: 409, Куцаров 1999: 354, 2007: 136, Ницолова 2008: 451, Пашов 2013: 246, Попов 2020: 283), която не мени “формата си чрез окончания или формообразуващи морфеми” (Пашов 2013: 61);
- 2) Предлогът е *несамостояйна (непълнозначна) дума* или (*служебна дума*), която свързва “отделни самостоятелни” (пълнозначни) части в изречението и която изразява “различни отношения между тях”. (п.т.);
- 3) Предлогът изразява *синтактичните отношения на зависимост*, при които предложната връзка е “граматическа”, т.е. “посочва синтактичното място на думите в словосъчетанието” (Константинова 1982: 5) и
- 4) Предлогът изразява конкретни *отношения между явления (смислови, семантични)*, т.е. предложната връзка е “семантична”, която “разкрива смисловите отношения” между тях (“локални, темпорални” и др.) (п.т.).

В настоящата работа ще бъде следвана дефиницията на В. Константинова поради ясното разграничаване и изследване в дълбочина както на синтактичния, така и на семантичния аспект на разглеждания клас думи. Тъй като темата на дисертационния труд е представянето на “лингвистични аспекти на предложните конструкции” именно реализацията на синтактичните отношения на предлога в словосъчетанието мотивира избора на посочената дефиниция.

II.2.2 Видове предлози

Класификацията на предлозите се позовава на обзорите на П. Асенова в ГСБЕ (1983), Ив. Куцаров (2007), Р. Ницолова (2008), П. Пашов (2013), с препратки към П. Баракова (2003), В. Бонджолова (1989), М. Велева (2005), Л. Ласкова (2023), Ф. Сиракова (2023).

Изследователите на предлозите са единодушни по отношение на класифицирането им, което се основава на признаци като произход/етимология, морфологичен строеж/състав и значение.

П. Асенова например, която е автор на раздела за предлозите в ГСБЕ, Т.2 (1983: 409), посочва, че “по произход предлозите могат да бъдат **прости (първични)** и **сложни (производни, вторични)**”. Ив. Куцаров допълва, че “много учени делят предлозите” според произхода им “на **първични (изконни)** и **производни**”, както и на “**стари** и **нови**” (2007: 141). Р. Ницолова също така отбелязва, че “според етимологията” предлозите биват “**първични** и **вторични (производни)**” (2008: 451).

От гледна точка на състав Ив. Куцаров представя делението на предлозите на **прости (първични)**, състоящи се от една морфема, и **сложни (вторични)**, “образувани от свързването на прости предлози с други предлози, с наречия или имена”. Ученият привежда примери за прости предлози, като: *без, въз, до, за, зад, из, към, на,, над, о, от, пред, при, след, сред, у, чрез*. (вж. обзора на Куцаров 2007: 141). Р. Ницолова също излага тезата, че първичните предлози “обикновено са едносрични” и наред с представените от Ив. Куцаров, тя допълва този клас думи с: *в, връз, по, под, през, с* (Ницолова 2008: 451). По отношение на вторичните предлози езиковедката прави уточнението, че те “са образувани чрез конверсия (напр. конверсия на имена, често в стара падежна форма - *край, върху* [...]), конверсия на наречия - *отвъд, отсам* [...]” и от съчетания на следните видове думи: а) предлог + предлог, напр. *иззад* [...]; б) предлог + име, често в стара падежна форма, напр. *всред* [...]; в) предлог + наречие, напр. *извън* [...]” (п.т.).

В българския книжовен език се употребяват и т.нар. **съчетания от два предлога** (ГСБЕ 1983: 411) или **предложни изрази** (СБЕ 1999: 356), които П. Пашов представя като “**удвоена употреба на предлози**” (Пашов 2013: 247). Тук става въпрос за удвоена употреба на предлози, при която два предлога се употребяват едновременно един след друг, например: *до към пет часа*. (Пашов 2013: 247), като съчетаните предлози запазват лексикалната си самостоятелност - всеки

един е изразител на отделно самостоятелно отношение и затова се пишат разделно (ГСБКЕ 1983: 411). Те биват наричани и полипредложни конструкции (Баракова 2003: 363), сред които биват разграничавани двупредложни конструкции, например *гривна за на глезена* и трипредложни конструкции, например: *структури с по над 50-60 души* (п.т.)¹. Характерното за представяния вид предлози, отбелязва В. Бонджолова в статията си *Словосъчетания с двойна предложна връзка в съвременния български език* (1989), е, че първият предлог е маркер на основното семантично значение, а вторият предлог пояснява следващата го дума (име или именна група). Тя уточнява също, че предлогът означава синтактичната функция на думата в изречението, тъй като той е знак за синтактична позиция. (Бонджолова 1989). Привежда изложеното и от Б. Норман за сблъскването “на две синтактични позиции” в случаите на съчетание от два предлога, тъй като се смята, че “първият предлог се запазва изключително като знак за опразнена позиция, например: *петел за в тенджерата - петел за варене в тенджерата*” (Норман 1978: 97/цит. по Бонджолова 1989).

Терминът “предложни изрази” се употребява в българския език и за групи от две или повече думи, които притежават смислово единство и изпълняват ролята на предлози, като повечето от тях са с характер на устойчиви съчетания, в чийто състав влизат един или повече предлози (ГСБКЕ, Т. 2 1983: 411). В българската лингвистична литература за тези предлози “все още не съществува конвенционално общоприет термин” и за тях “се употребяват различни терминологични названия”, напр.: **сложни предлози** (Ницолова 2008: 451, Осенова и Симов 2007: 46), **предложни изрази** (Маринова 1994: 58, Куцаров 2007: 141), **съставни предлози** (Маринова 1994: 58, Осенова 2016: 137, Буров 2021: 35, Станчева 2022: 39, Томов и Кунева 2022: 56), **полисегментни предлози** (Томов и Кунева 2022: 56), **устойчиви съчетания с предложна функция** (Велева 2005), както и **предлози в устойчиви словосъчетания** (Мурдаров 2022: 95) (вж. Сиракова 2023)². Л. Ласкова ги назовава “предложни изрази (ПИ)” и пояснява, че “като цяло за българската традиция е характерно третирането на ПИ като устойчиви изрази в роля на предлози. В по-ново

---

¹ По въпроса за полипредложните конструкции вж. напр. И. Ликоманова (1994), П. Баракова (2003), В. Георгиева (2011), Р. Влахова-Руйкова (2019), Т. Бояджиев (2013), Ат. Атанасов (2022) и др.

² По въпроса за терминологичните названия за сложните предлози вж. напр. обзора на М. Велева (Велева 2005).

време те се причисляват и към съставните лексеми (Димитрова 2010: 149, Станчева 2022: 39)” (Ласкова 2023: 198)³.

Простите предлози, сложните предлози и предложните изрази, включени в трудовете на П. Асенова в *ГСБЕ, т. 2/Морфология* (1983), Ив. Куцаров в *Съвременен български език* (1999) и в *Теоретична граматика на българския език. Морфология* (2007), Р. Ницолова в *Българска граматика. Морфология* (2008), П. Пашов в *Българска граматика* (2013) и К. Попов в *Грамматика на българския език* (2020) са илюстрирани в табличен вид и информацията за видовете предлози онагледява изследванията по темата от авторите за период от около 40 години (1983-2020).

II.3 Лексикално обкръжение на предлога

Лексикалното обкръжение на предлога е представено подробно както теоретично, така и емпирично от Ив. Куцаров в *Съвременен български език* (1999) и в *Теоретична граматика на българския език. Морфология* (2007) и Р. Ницолова в *Българска граматика. Морфология* (2008). В настоящата работа бе направено собствено проучване за лексикалното обкръжение на предлога. За целта бе събран емпиричен материал, онагледяващ опората и задпоставените комплемементи на предлога. Въз основа на направените наблюдения, които потвърждават изследванията на двамата учени, може да се обобщи, че съществителното име, глаголът, местоимението, прилагателното име, числителното име и наречието се реализират и като главна част на предложно словосъчетание, и като подчинена част - задпоставен комплемент на предлога в предложната група. В случаите, когато подчинената част е прилагателно име, числително име или причастие, би могло да се говори или за субстантивация, или за елипса на съответната част, като приложената техника би могла да се установи в рамките на изреченски контекст. Предлогът от своя страна също се реализира като опора на (именна и наречна) група, но той може да бъде пояснен и с предложна група, в резултат на което структурата на такъв тип конструкция е от вида: *предлог + предлог + NP* или *AdvP*.

---

³ Повече по въпроса вж. Л.Ласкова (Ласкова: 2023).

II.4 Падежна реализация на въведената от предлога именна група

Концепцията за падежните отношения в българския език е представена въз основа на изследването на Й. Пенчев за приетото в генеративната граматика, че “изречението изразява падежни отношения” (Пенчев 1993) и “че категориите на простото изречение могат да бъдат управлявани и да имат падеж” (п.т.).

За предлозите в българския език се казва, че са маркери на падежни отношения, становище, което подкрепят езиковеди като Ив. Куцаров (2007), Р. Ницолова (2008), П. Осенова (2016), Й. Тишева (2019), Св. Коева (2021) и Р. Станчева (2021).

Ив. Куцаров например отбелязва, че предлозите “изразяват отношения между явления, изразени с имена, което пък съвпада със семантичното съдържание на морфологичната категория падеж” (Куцаров 2007: 137). Р. Ницолова посочва за тях, че те “са управляващи (региращи) думи, т.е. определят падежа на стоящото след тях лично, възвратно или друго местоимение, ако то днес има запазена падежна форма” (Ницолова 2008: 451). П. Осенова излага, че “характеристиката падеж се кодира директно при личните местоимения и частично при мъжки род, единствено число на въпросителните местоимения и местоименията, които се образуват от тях (неопределителни, относителни, обобщителни и отрицателни)” (Осенова 2016: 139) и също маркира, че предлозите могат да изразяват падежни отношения (Осенова 2017: 47). Й. Тишева подчертава “свойството на предлозите да управляват падежа на елементите в предложното словосъчетание (предложната фраза), да “доминират” над името или именната фраза, които въвеждат и с които образуват конституентен израз” (Тишева 2019: 78). Св. Коева също отбелязва, че в български език “падежното отношение се изразява посредством предлозите и няма друга морфологична реализация” (Коева 2021: 267). Р. Станчева посочва, че в рамките на конструкция от типа предлог + име се наблюдава морфологична акомодация по падеж, при която предлогът акомодира “местоименията съществителни с падежни форми” (повече по въпроса вж. Станчева 2021: 45, 47).

В заключение би могло да се обобщи, че падежните отношения в българския език се изразяват с помощта на предлозите и те като управители приписват винителен падеж на управляваната от тях именна група, чийто лексикален израз е местоимение със запазена падежна форма.

II.5 Граматическа (синтактична) функция на предлога

Граматическата (синтактичната) функция на предлога, от друга страна, която се състои в посочване на “синтактичното място на думите в словосъчетанието (допълнение, обстоятелствено пояснение, определение)” (Константинова 1982: 5), се илюстрира в настоящата работа въз основа на изследванията по въпроса на Ст. Стоянов (1979) и Р. Влахова-Руйкова (2019).

Привежда се и концепцията от Р. Ницолова, че от гледна точка на аргументно-предикатната структура фразата, въведена с предлог, може да бъде аргумент или адюнкт на предиката, което изследователката обяснява с непредикативния (формалния) или предикативния характер на предлога, въвеждащ именната или наречната фраза (Ницолова 2008: 456-457).

Представя се и изследването на П. Осенова за *Хипотезата предложната фраза при българския подлог* (2021), в която авторката разглежда възможността синтактичната позиция подлог да бъде изразявана с “предложна, а не само с номинална или номинализирана фраза, както е прието в българската граматична литература” (Осенова 2021: 175).

ТРЕТА ГЛАВА

III Тенденции при трансформацията на предложните конструкции в безпредложни

В Раздел III Тенденции при трансформацията на предложните конструкции в безпредложни чрез изпускане на предложния компонент от състава на предложното словосъчетание се представят наблюденията на учени като Ст. Буров, Св. Коева, Вл. Мурдаров и др.

В статията си *Безпредложие* (2021) Ст. Буров конкретизира, че “с безпредложие ще определяме случаите в българския език, когато липсата на предлог се конкурира с еквивалентна по значение предложна конструкция.” Пояснява, че явлението се наблюдава “както при номиналната, така и при вербалната фраза” и според някои от учените тенденцията “в рамките на именната група” би могла да се определи, “като развитие на системата на българския език от аналитизъм към нов вторичен синтетизъм”. Той изследва безпредложията в именната и във вербалната група в няколко аспекта.

Именната група е представена с: 1) “безпредложни нумеритавни конструкции” от типа (“*чифт очила, ято гълъби*”, *метър плат*), 2) “апозитивни конструкции от типа съществително (определение) + съществително (определяемо) като “*боб чорба*”, “*тенис корт*”; 3) “сложни съществителни и конструкции от типа съществително (определяемо) + съществително (определение)” от типа “*катедра физика* (вм. *катедра по физика*)” и 4) еквивалентни “предложни и безпредложни номинализации на глаголни признаци, за чиято цел се използват съществителни имена, образувани с наставка *-не*” (Буров 2021: 28-32).

Ст. Буров отделя специално внимание и на предлога *на* - най-фреквентния “предлог от предложната система на българския език”, по отношение на изработените “стратегии и предписания” за изпускането му от текста с цел избягване на неговото повторение (Буров 2021: 32).

Безпредложието “във вербалната група (глагол + съществително във функция на пряк обект)” е представено в два аспекта. Първият визира “транзитивацията на непреходни невъзвратни глаголи”, съпроводено с изпускане на предлог, без да се заличава семантичната разлика между преходните и непреходните глаголи”, напр.: “*мисля* (ø, за...) (интранзитивен), но *Литературата ни учи как да мислим себе си и света* (Г. Господинов)”. Вторият аспект представя дерективация на възвратен непреходен глагол от типа “*боря се с трудностите* → *боря трудностите*”.

Наред с илюстрираните случаи на безпредложие Ст. Буров посочва, че явлението се наблюдава и: 1) при някои съставни предлози, от чийто състав се съкращава “последният елемент - същински предлог”, “а останалата част на съставния предлог поема да изпълнява съответната функция, напр. вм. *съобразно с - съобразно.*”; 2) при някои съчетания от предлог + съществително с функция на обстоятелство за време предлогът може да бъде изпускан, напр. *петък заминавам* вм. *в петък заминавам*, което авторът обяснява със събитийния характер на съществителното име и изразът се конвертира в наречие или в адвербиален израз и 3) изрази от типа *излизам отпуската* вм. *излизам в отпуската*, при които бива изпускан предлога *в*, “който не образува сричка” и би могло да се предположи, че съкращаването на предлога се дължи на небрежно произношение” (Буров 2021: 35).

Темата за *безпредложие* е също обект на изследване от Св. Коева в статията ѝ *Със или без предлози: кое е вярното* (2021), където авторката разглежда “конкуренцията при употребата на именни словосъчетания, при които опората се

модифицира от относително прилагателно (*шахматен турнир*), предпоставен качествен модификатор съществително име (*шахмат турнир*) или задпоставен модификатор предложна група (*турнир по шахмат*)” (Коева 2021: 257-258). По отношение на словосъчетанията с предложна група тя маркира “типа предлози” и въз основа на направените от нея наблюдения стига до извода, “че изразяваното семантично отношение в трите конструкции е еднакво, макар че се експлицира само посредством предлозите” (Коева 2021: 258).

Изследванията, посветени на безпредложното, представляват приносен момент в българската граматична литература. Ст. Буров обобщава, че явлението в именната група може да се третира “като наченки на нов, вторичен синтетизъм”, а при вербалната група е виден продължаващият “процес към аналитизъм на изреченската структура” (Буров 2021: 35). Св. Коева, от своя страна, стига до извода, че разглежданите от нея конкурентни синтактични структури “с относително прилагателно, с предпоставен качествен модификатор съществително име и с предложна група” могат да се употребяват както със, така и без предлог и подкрепя алтернативната им употреба като знак, както на богатство на езика в начините на изразяване, така и на познаване на “значението на съответния предлог” в предложното словосъчетание.

III. 1 Предложни и безпредложни конструкции с главна част отглаголно съществително

В тази част се прави опит за представяне на предложни и безпредложни конструкции с главна част отглаголно съществително (по-нататък ОС⁴) с наставка *-не* и наставка *-ние*, в три лингвистични аспекта:

- 1) фреквентност;
- 2) трансформация на предложната конструкция в безпредложна с фокус върху случаите, в които се наблюдава нейното проявление и
- 3) видове разширения при опората - ОС на *-не* - и на *-ние* и подчинената ѝ част в предложната и безпредложната конструкция.

Задачите, които следва да се изпълнят, включват:

---

⁴ Бел. на автора: С цел избягване на повторение и постигането на стегнат изказ е направен избор терминът “отглаголно съществително” да се предава със съкращението “ОС”, което М. Алмалех употребява в статията си *Семантика и синтаксис на словосъчетания от две съществителни в иврит и български* (вж. Алмалех 2006).

1) преглед и съпоставка на теоретични постановки за отглаголно съществително относно субординационните отношения между съставките на словосъчетанието и становищата на цитираните автори за запазването или изпускането на предложната връзка и

2) онагледяване на динамиката в употребата на двата вида конструкции по отношение на фреквентност, трансформация и лексикално обкръжение на главната и подчинената част на фразата с помощта на емпиричен материал.

Отглаголното съществително, в частност образуваното с наставка *-не* или наставка *-ние*, като главна част на словосъчетание може да се свързва с подчинената си част или с помощта на предлог, или без предлог. Субординационните отношения, които се наблюдават между двете съставки на словосъчетанието, биват, от една страна, **прилагане** в случая на безпредложно свързване, и от друга, **предложно свързване**, което в някои случаи се сравнява със синтактичната подчинителна връзка **управление (предложно управление)** (Тишева 2000: 41). Предпоставка за реализацията на безпредложна конструкция от предложна е наличието на определени правила и тяхното съответно прилагане. Именно тенденциите в употребата (запазването) на съответния предлог или изпускането му от словосъчетанието, както и причините, обуславящи явлението, са привличали вниманието на редица учени още през миналия век (вж. напр. Л. Андрейчин, Ст. Стоянов, Хр. Първев и др.).

III.1.1 Предложни и безпредложни конструкции с главна част отглаголно съществително с наставка *-не*

За същността на отглаголните съществителни (ОС) с наставка *-не* в българската граматична литература се привеждат постановките на П. Пашов (2013), Вл. Мурдаров (2020), М. Алмалех (2006), Ст. Буров (2021) и други учени. Изследователите са единодушни, че те се образуват от “несвършения вид на глагола” (вж. напр. Пашов 2013: 210, Мурдаров 2022: 38) и производните съществителни могат да се свързват “с другите части на изречението” подобно на глаголите, “от които са получени” (Пашов 2013: 212). Или, както посочва Вл. Мурдаров, при тези съществителни се наблюдава запазване на “пряката връзка” с изходния глагол (Мурдаров 2022: 38).

П. Пашов например подкрепя казаното с вербална (глаголна), безпредложна и предложна конструкция: *получавам*⁵ *колетни пратки* - *получаване колетни пратки* - *получаване на колетни пратки*. Във вербалната фраза *получавам колетни пратки* прави впечатление, че опората е преходен глагол от несвършен вид, избиращ след себе си дясно разширение - първи вътрешен аргумент или пряко допълнение⁶ (*колетни пратки*). В безпредложното словосъчетание *получаване колетни пратки* е видно, че субординационното отношение между двете съставки е прилагане и задпоставеното пояснение на опората ОС на *-не* се разглежда като аргумент на изходния преходен глагол (вж. Пенчев 1998: 45). Според П. Пашов безпредложни конструкции от типа *получаване колетни пратки* са допустими поради “глаголността”, съдържаща се в ОС с наставка *-не* (Пашов 2013: 212). Вл. Мурдаров уточнява, че безпредложни конструкции от този тип, в чийто състав ОС на *-не* като главна част се свързва с подчинената част без помощта на предлога *на*, се допускат от “книжовната норма”, в случаите, когато същият този “предлог е употребен многократно” “в изречението, където се среща съчетанието” (Мурдаров 2022: 38). П. Пашов също е на мнение, че за избягването на струпване на един и същи предлог, както и за постигането на по-стегната реч, изпускането на предлога *на* би било от помощ (Пашов 2013: 212). Въпреки това той изразява позиция за запазване на употребата на предлога *на* като свързващ елемент между двете съществителни, както е в словосъчетанието *получаване на колетни пратки*, в което предложната група *на колетни пратки* е задпоставено пояснение на опората *получаване* (Пенчев 1998: 45). Ат. Атанасов, от друга страна, подчертава, че предлогът *на* може да се отстрани в словосъчетания от този тип, когато неговата опора - отглаголното

---

⁵ ТЪРСЕНЕ НА *получавам* В РЕЧНИК НА БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК (ОНЛАЙН) (bas.bg) (последно прегледан 03.03.2024)

⁶ По въпроса за термините на “класическата синтактична традиция” и “съставените за българския език генеративни граматика” вж. Бъркалова (2017: 138-139).

съществително допуска изпускането му, което подкрепя с примера: *подобряване (на) състоянието на болните*” (Атанасов 2022: 265)⁷.

В допълнение на казаното се привежда и изследването на М. Алмалех в частта за отглаголните съществителни като съставка на словосъчетания от две съществителни. Изследователят посочва, че разглежданият тип ОС “съхраняват реktionните способности на глагола и получават обстоятелства и допълнения”, което подкрепя с наблюденията на Л. Андрейчин, Ст. Стоянов и Хр. Първев (Алмалех 2006).

Ст. Буров разглежда предложните и безпредложните конструкции със съществителни на *-не* от гледна точка на тяхната еквивалентност. Отбелязва, че те се употребяват “главно за пълна номинализация на признаци, което илюстрира с примера *Той пише нова книга, но писането не му върви*. В случаите когато вербалната конструкция е образувана от “преходен глагол + съществително във функция на обект на действието”, номиналната конструкция, посочва авторът, е съставена от “отглаголно съществително на *-не* + предлог *на* + съществително”, напр.: “*попълвам документи*” - “*попълване на документи*”. С цел неутрализиране на запазената в нечленуваното ОС на *-не* глаголност, допълва авторът, предлогът *на* може да се изпусне (“*попълване документи*”). Той обобщава, че двата вида конструкции са “еквивалентни по значение, но не и по статус: предложната конструкция е автоматична номинализация на глаголният признак, еквивалентната безпредложна конструкция със своята имплицитна връзка между компонентите

---

⁷ В. Константинова маркира позицията на Л. Милетич и Ек. Атанасова, които “се обявяват против употребата на отглаголно съществително и косвено допълнение с *на* по подражание на руски език и препоръчват глагол и пряко допълнение, с което се придава по-голяма живост и образност на езика (Константинова 1982: 106). Д. Ганчев, както посочва изследователката, също е “против употребата на предлога *на* след отглаголни съществителни, което е под руско влияние, тъй като по този начин се изопачава мисълта (*търсене на улицата* [...]), без да уточнява обаче, че в случая има предвид отглаголни съществителни, изведени от преходни глаголи” (п.т.). А. Минчева, пише авторката, “препоръчва: 1) синтактично свързване на едно отглаголно съществително да става без предлога *на*, ако второто съществително е логически пряко допълнение на отглаголното съществително (*оказване помощ - оказвам помощ*) и 2) да не се изпуска предлогът *на*, ако поясняващото съществително е логически подлог на отглаголното съществително (*задълбочаване на кризата*) (Константинова 1982: 107-108).

Вл. Мурдаров обобщава, че резултатът от изпускането на предлога *на* е “икономия на изразни средства” и “по-стегнати” изречения. При еднократна употреба на предлога *на* в изречението неговото изпускане не се препоръчва, тъй като според учения няма основания за съкращаването му (Мурдаров 2022: 38-39).

Ст. Буров също маркира, че неупотребата на предлога *на* в частни случаи се прави с цел постигане на “езикова икономия”, в следствие на което “безпредложното словосъчетание е само “стегнат”, съкратен вариант на предложния еквивалент” (Буров 2021: 32).

представлява синтетично наименование и притежава подобно на фразеологизмите известна устойчивост и свързаност на компонентите” (Буров 2021: 31-32).

Й. Пенчев онагледява словосъчетанията с ОС с примерите *Търсене истината* и *Гласуване законопроекта*, чиито компоненти се свързват помежду си безпредложно, и пояснява, че “нечленуваните глаголни съществителни допускат безпредложни аргументи, както съответният глагол”. Според учения безпредложната конструкция е приемлива, тъй като глаголното съществително се разглежда “като форма на глагола”, който дава падежа “на безпредложното подчинено съществително”. Той уточнява, че предлог се въвежда “в конструкции с глаголни съществителни,” “за да не остане подчиненото съществително без падеж”, което илюстрира с примерите *Продажбата на книгите - *Продажбата книгите* (Пенчев 1998: 50).

С изложението за ОС на *-не* като опорно съществително на именна група (NP) се прави опит за онагледяване на възможността за реализирането както на предложни, така и на безпредложни конструкции, когато съществителното не е маркирано с признак за определеност (Пенчев 1998: 31). В случаите обаче на членувано ОС на *-не* езиковедите са единодушни, че синтактичната подчинителна връзка между съставките на словосъчетанието е предложно свързване, реализирано с помощта на предлога *на*, както е в примера *Отстраняването на грешките става автоматично* вм. *Отстраняването грешките става автоматично* (Пашов 2013: 213) (по въпроса вж. напр. Пашов 2013: 212-213, Мурдаров 2022: 39, Алмалех 2006 и др.).

В подкрепа на представената теория се привежда емпиричен материал, ексцерпиран от текст⁸ от административно-деловия стил. Примерите са предложни конструкции със структура ОС на *-не* + *на* + именна група и безпредложни конструкции с компоненти ОС на *-не* + именна група.

Целта на изследването е да се направи опит за онагледяване на тенденциите при предложните и безпредложни конструкции с опорно ОС на *-не* в следните три аспекта:

1) фреквентност при предложните и безпредложните конструкции с главна част ОС на *-не*;

---

⁸ Бел. на автора: Документът е във формат pdf и е с обем 15 (петнадесет) страници. Той е достъпен на [plan_za_zashita_pri_bedstvia.pdf](#) (dksi.bg) (последно прегледан на 06.03.2024) и е включен в Приложения

2) трансформация на предложната конструкция в безпредложна, както и случаите, в които се наблюдава преобразуването на фразата и

3) видове разширения при опората - ОС на *-не* - и подчинената ѝ част в предложната и безпредложната конструкция.

По първия аспект, при който се изследва фреквентността при предложните и безпредложните конструкции с главна част ОС с наставка *-не*, чийто общ брой възлиза на 111 конструкции, прави впечатление, че предложните са представени с 93 примера, а безпредложните - с 18 примера. Или приблизителното им съотношение е 5:1, въз основа на което би могло да се обобщи, че със значително по-висока употреба са предложните конструкции.

Както е известно, “предлогът е формална връзка между главната и подчинената част” на словосъчетанието (Пенчев 1998: 23). Предложните конструкции с главна част отглаголни съществителни на *-не* и подчинена част - предложна група, въведена с предлога *на*, се трансформират в безпредложни, когато служебната дума се изпуска от съчетанието. Тъй като за предлога *на* се казва, че е “с широко функционално поле”⁹ и за да се избегне например “натоварване”, “задръстване на фразата”, “тавтология” и др. при многократната му употреба в изречението, езиковедите търсят възможности за неговото съкращаване, където е възможно¹⁰ (Константинова 1982: 105-106). С цел избягване на злоупотребата му учените извеждат редица указания, които Л. Андрейчин “обобщава” и свежда до “четири правила: 1) да се употребяват, където е възможно, други предлози; 2) да се употребява глагол вместо съществително; 3) да се употребява прилагателно притежателно вместо съществително с предлог *на*; 4) да се изпуска предлог *на* след отглаголни съществителни от преходни глаголи”, възприети “от всички следващи автори [...] с едно изключение, което се изразява в това, че някъде е пропуснато по необясними причини второто правило - да се употребява глагол вместо съществително [...]” (Константинова 1982: 107) (по въпроса вж. напр. Стоянов 1964: 425-426, ГСБКЕ, т. 2 1983: 431, Буров 2017: 32).

---

⁹ В. Константинова привежда “първопричината” за “прекомерната употреба на този предлог”, разкрита от С. Бояджиев, според когото отношенията, които изразява предлогът *на*, са многочислени и с голяма “отвлеченост”, което води до неговото десемантизиране, до отслабване на конкретното му значение и до разрастването на граматическата му служба (Константинова 1982: 106).

¹⁰ По въпроса вж. обзора на В. Константинова (1982: 105-106).

Вторият аспект по отношение на случаите, в които се наблюдава трансформация на предложна конструкция в безпредложна, се разглежда в две посоки.

1) С помощта на съпоставителния метод се прави опит за съпоставка на двата типа конструкции в изреченски контекст. За целта се привеждат 8 примерни изречения, като в четири от тях опората на предложната конструкция е ОС *намаляване*, а в другите четири - ОС *организиране*. В съответните предложни конструкции главната и подчинената част се свързват помежду си с помощта на предлога *на* (*намаляване на неблагоприятните последици, намаляване на рисковете, организиране [...] на действията, организиране на тяхното спасяване*), докато в безпредложните конструкции приложение намира подчинителната връзка прилагане (*намаляване въздействието от вредните фактори, намаляване пропускателната му способност, организиране осигуряването на продукти, организиране вземане на проби*). Задачата, която се поставя тук, се отнася до установяването на честотата на употреба на предлога *на* във всяко едно от изреченията, както и извеждането на общия брой на неговата употреба в тези изречения. Проведеното изследване показва, че служебната дума е употребена общо 39 пъти, като многократната ѝ употреба в изреченията не предполага изпускането ѝ от предложната конструкция в словосъчетание с опора ОС с наставка *-не*.

2) С цел извеждане на техниките на изпускане на предлога *на* от предложно словосъчетание и трансформирането му в безпредложно, като се вземат под внимание правилата на Л. Андрейчин, се представят 17 безпредложни конструкции:

1. Намаляване въздействието от вредните фактори;
2. Намаляване пропускателната му способност;
3. Извършване евакуация;
4. Организиране оказването на първа помощ;
5. Транспортирането им;
6. Организиране осигуряването на продукти;
7. Организиране осигуряване на резервно водоползване;
8. Определяне степента на разрушение;
9. Прекратяване достъпа на външни лица;
10. Спасяване материални ценности и имущество;
11. Недопускане кражби;
12. Потушаването му;
13. Установяване самоличността им;
14. Организиране незабавната евакуация;
15. Осветяване зоната;
16. Организиране вземане на проби;
17. Организиране възстановяване на последиците.

Правилото за употреба на “прилагателно притежателно” на мястото на съществителното име с предлога *на* намира приложение в примери (5) *транспортирането им* и (12) *потушаването му*.

Правилото за изпускане на предлога *на* “след отглаголни съществителни от преходни глаголи” (*намаляване, извършване, организиране, определяне, прекратяване, спасяване, недопускане, установяване и осветяване*, произлезли от преходните глаголи *намалявам, извършвам, организирам, определям, прекратявам, спасявам, не допускам, установявам и осветявам*¹¹) е приложено в останалите петнадесет безпредложни словосъчетания.

Правилото за употребата на “глагол вместо съществително” (Константинова 1982: 107) е видно във вербалната група (VP) *установява местата* в изречението “*Установява местата, където има затрупани хора, като ги обозначава с оглед организиране на тяхното спасяване*”. Опората на безпредложната конструкция е преходният глагол от несвършен вид *установявам*, от който произлиза отглаголното съществително *установяване*, с което би могло да се образува както предложното словосъчетание, така и безпредложното *установяване (на) местата*.

Правилото за употреба на друг предлог на мястото на предлога *на* от състава на сложен предлог, когато е възможно, е илюстрирано със сложните предлози *в резултат от* и *в резултат на* в следващите две изречения:

“*Извършването на анализи и оценки за риска от възникване на бедствия на територията и обкръжението на .....(наименование на ОЕ) и набелязване на превантивни мерки за намаляване на неблагоприятните последици в резултат от бедствията, организиране и координиране на действията за предотвратяване или намаляване на последиците от бедствия.*” (с. 1).

“*Създаване на предварителна организация по управление на силите в .....(наименование на ОЕ) за извършване на комплекс от превантивни мероприятия за защита живота и здравето на личния състав на .....(наименование на ОЕ) и/или намаляване въздействието от вредните фактори, възникнали в резултат на бедствия*” (с. 1 -2).

От направените наблюдения, без да се претендира за изчерпателност на изложението, би могло да се обобщи следното:

---

¹¹ Бел. на автора: Преглед на изброените глаголи е направена в онлайн РБЕ.

По първия аспект, в който се изследва фреквентността при предложните и безпредложните конструкции с главна част ОС на *-не* се установи, че с по-висока фреквентност на употреба са предложните конструкции.

По втория аспект, свързан със синтактичната техника - трансформация на предложната конструкция в безпредложна и в кои случаи се наблюдава нейното прилагане, би могло да се обобщи, че преобразуването на предложна конструкция в безпредложна не зависи от броя на употребения в изречението предлог *на*, както и че за трансформацията на предложния модел в безпредложен приложение намират и четирите правила за неупотреба на предлога *на*, изведени от Л. Андрейчин: “1) да се употребяват, където е възможно, други предлози; 2) да се употребява глагол вместо съществително; 3) да се употребява прилагателно притежателно вместо съществително с предлог *на*; 4) да се изпуска предлог *на* след отглаголни съществителни от преходни глаголи” (Константинова 1982: 107).

Третият лингвистичен аспект е свързан със структурата на предложните и на безпредложните конструкции, които могат да бъдат прости и сложни по състав (Пенчев 1998: 20). Следващото изложение има за задача да илюстрира: 1) субординационните отношения между: а) опора и подчинена част на словосъчетанието и б) съставките на сложни по състав главна и подчинена част; 2) видовете разширения при сложен по състав компонент и 3) синтактичната функция на разширението по отношение на съставката, която пояснява. Примери:

(1) *организиране оказването на първа помощ*

[*NP* [*N'* *организиране* [*N'* *оказването* [*PP* *на първа помощ*]]]]

Словосъчетанието е сложно по състав, тъй като е образувано от повече от две думи (Пенчев 1998: 20). Опората на цялата фраза е нечленуваното отглаголно съществително *организиране*, образувано от преходния глагол *организирам*. Подчинената му част *оказването на първа помощ* е сложна по състав, тъй като се състои от: 1) предложната група “*на + първа помощ*” и 2) именната група “*оказването + [на + първа помощ]*”. Предложната група *на първа помощ* е с опора - предлога *на* - и атрибутивното словосъчетание - *първа помощ*, при което съществителното *помощ* е разширено наляво с предпоставено пояснение - съгласуваното по род и число с определяемото определение (числително редно) *първа*.

Като се изхожда от изложеното от Й. Пенчев, предложната група *на първа помощ* е подчинена на главната част на словосъчетанието - членуваното отглаголно съществително *оказването*, произлизащо от преходния глагол *оказвам* (вж. Пенчев 1998: 23). Тя се разглежда като отделно словосъчетание, което може да се докаже с тест за заместването ѝ с притежателното местоимения *й*:

Оказването [на първа помощ]

Оказването [й] (п.т.).

Приведеният пример онагледява реализацията и на субординационни отношения в словосъчетанието като: прилагане между две имена (*организиране оказването*), предложно свързване между име и именна група (*оказването на първа помощ*) и съгласуване между определяемо и определение (*първа помощ*).

Съгласно “класическото деление на частите на изречението на главни и второстепенни” (Тишева 2000: 13), задпоставеното пояснение *оказването на първа помощ* е със синтактична функция на несъгласувано определение по отношение на съществителното име *организиране*, а задпоставеното пояснение *на първа помощ* е предложно несъгласувано определение на съществителното *оказването*.

Разбира се, двете отглаголни съществително биха могли да се свържат помежду си и с помощта на предлога *на*, напр. *организиране на оказването на първа помощ*, но повторението на предлога натоварва фразата и според нас безпредложният вариант в този случай е препоръчителен пред предложния (вж. Константинова 1982: 105-106).

(2) *разграбването или унищожаването им*

(2.а.) [*NP разграбването _*]

(2.б.) [*NP унищожаването им*]

От представения запис на словосъчетанието в скоби би могло да се разграничат две прости по състав именни групи, “чиито компоненти - опора и подчинена част - са изразени с по една дума” (вж. Пенчев 1998: 20). В състава на (2.а.) влизат опорното съществително *разграбването* и подчинената му част, която е изразена имплицитно, но разпознаваема за събеседника от контекста. В (2.б.) опората е отглаголното съществително *унищожаването*, а подчинената част е притежателната клитика *им*, като подчинителната връзка между тях е *прилагане*. Двете именни групи са свързани помежду си с разделителния съчинителен съюз *или*. Това, което привлича вниманието, е, че двете главни части на съответните

словосъчетания биват пояснени с едно общо дясно разширение, изразено с кратка форма на личното местоимение в дателен падеж *им*, контактно разположено до опората на второто словосъчетание. Причината за еднократната употреба на “притежателната клитика” може да се обясни с правилото, че тя се позиционира само веднъж след последното от еднородните членувани съществителни (вж. Пенчев 1998: 90). Също така се допуска изпускането на задпоставеното пояснение при главната част на първата фраза, тъй като в изречението то изпълнява една и съща синтактична функция, в случая на непряко допълнение (вж. Пенчев 1998: 199-200).

III.1.2 Предложни конструкции с главна част отглаголно съществително с наставка *-ние*

В тази част се представят теоретичните постановки за отглаголните съществителни с наставка *-ние* от П. Пашов (2013), Вл. Мурдаров (2022), Хр. Първев (1993) и други езиковеди. Въз основа на изложеното от авторите би могло да се заключи, че ОС на *-ние* може да бъде опора **само** на предложно словосъчетание с подчинена част предложна група. Разбира се, компонентите на този тип предложни конструкции могат да бъдат свързвани с помощта и на други предлози, (напр.: 1) *от*: *Предписание от специализираните медицински органи* (с. 12); 2) *в*: *Разрушения и изменения в релефа* (с. 3) и др.), които обаче не са предмет на анализ в настоящото изложение. Изложението се ограничава единствено до представяне на примерни предложни конструкции ((1) - (12) с опора ОС на *-ние* и формален показател на предложната връзка - предлога *на*, като явлението се онагледява с примерите: 1. *Наименование на организационната единица* (с. 1); 2. *Управление на силите* (с. 1); 3. *Изпълнение на мероприятията* (с. 2); 4. *Разпределение на задълженията и отговорностите* (с. 2); 5. *Изпълнение на мерките* (с. 2); 6. *Наблюдението на зоната* (с.5); 7. *Разрушения на сградата* (с. 6); 8. *Доброволното формиране на* (..... наименование на ОЕ) (с. 9); 9. *Разрушение на сградата и съоръженията* (с. 9); 10. *Управления на бедствия* (с. 15); 11. *Разрушения на инфраструктурата на страната*; 12. *Разрушения на около 30/35 % от жилищните сгради*.

При съпоставяне на структурите на групите, реализирани в границите на предложните конструкции от (1) до (12) с тези на структурите на предложните конструкции с опора ОС на *-не*, прави впечатление, че те са идентични по състав

(срв.: *Управление на силите* (с. 1) с *Провеждане на дезактивация* (с. 12); *Разрушение на сградата и съоръженията* (с. 9) с *Извършването на анализи и оценки* (с. 1) и т.н.), поради което те няма да бъдат обект на разглеждане в настоящия труд.

От приведения емпиричен материал с опора ОС с наставка *-ние* е направен избор да бъде анализирано единствено предложното словосъчетание *разрушения на около 30/35 % от жилищните сгради* и в частност предложната група *на около 30/35 % от жилищните сгради*. Интерес представлява лексемата *около*, за която в българската граматична литература се изразяват становища, че би могла да се интерпретира и като предлог и като наречие (вж. напр. Баракова 2003: 370). Задачата, която се поставя тук, се отнася до установяването на вида предложна група $[pp\ p\ P']$ или $[pp\ p\ NP]$, но за целта най-напред е нужно да се определи като каква част на речта влиза *около* в състава на словосъчетанието - предлог или наречие.

Въз основа на изследванията за лексемата *около*, проведени от П. Баракова (2003), Ат. Атанасов (2022), Р. Влахова-Руйкова (2019), П. Осенова (2021), (В. Георгиева 2011) и др., както и въз основа на направения анализ приемаме хибридна природа на лексемата *около*, но въпросът остава отворен, тъй като би могъл да се изследва допълнително за случаите, в които при едно и също лексикално обкръжение тя би могла да бъде интерпретирана и като наречие, и като предлог. Смятаме, че в анализирания случай може да се говори за две различни структури в случаите на “синтактична многозначност” (Пенчев 1998: 16), тъй като анализиранията предложна група би могла да бъде и от двата вида $[pp\ p\ P']$ или $[pp\ p\ NP]$, което подкрепя изведеното от Р. Влахова-Руйкова за прехода на *около* от предлог към наречие - извод, който приемаме и ние.

III.1.3 Други случаи на конкурентни еквивалентни по смисъл предложни и безпредложни конструкции

III.1.3.1 Предложни и безпредложни конструкции с главна част съществително, образувано от глагол

В тази част се представят накратко съществителни имена, образувани от глагол, присъединяващ към себе си “пряк обектен детерминант” или пряко допълнение (Попова 1987: 13, 15), от типа *подкрепа, защита, продажба* и т.н., които

влизат в състава на словосъчетания от типа *защита свободата*¹² и *защита на свободата*¹³. Привеждат се изследванията за този тип предложни и безпредложни конструкции от Вл. Мурдаров (2022), Й. Пенчев (1998) и Ст. Буров (2020).

III.2 Предложни и безпредложни конструкции във вербалната фраза

Обект на изследване са предложни конструкции във вербалната фраза с функция на обстоятелствено пояснение. Разглеждат се примери, в които предложната връзка е опционална и в резултат на нейното изпускане се реализират “еквивалентни по значение безпредложни конструкции, но не и по статус” (Буров 2021: 32)¹⁴.

Случаи като *излизам отпусака* в.м. *излизам в отпусака*, *отпусака* с.м. в.м. *в отпусака* с.м., *отивам командировка* в.м. *отивам в командировка*, *почивка с.м. до 13 часа* в.м. *в почивка с.м. до 13 часа* (Буров 2021: 35), *ревизия сме* в.м. *в ревизия сме* (Бояджиев 1977/ цит. по Първев 1980: 167), *колегата е болнични* в.м. *колегата е в болнични* (Мурдаров 2022: 71) са разглеждани от учените преди повече от 50 години. Те са били обект на изследване в различни аспекти, единият от които е свързан с търсенето на причината за конкурентната употреба на двата вида конструкции (вж. напр. Ст. Буров (2021), Вл. Мурдаров (2022), Ж. Бояджиев (1977), В. Кювлиева (1969).

В резултат на наблюдаваната устойчива тенденция в употребата и на двата вида конструкции, тук се поставя задачата да бъдат разгледани и анализирани два от тези примери - вербалните групи

- (1) (1a) *излизам в отпусака* VP [VP *излизам* [PP *в отпусака*]]
(1б) *излизам отпусака* VP [VP *излизам* [NP *отпусака*]]
- (2) (2a) *отивам в командировка* [VP *отивам* [PP *в командировка*]]
(2б) *отивам командировка* [VP *отивам* [PP *командировка*]].

---

¹² Предизвикателства и перспективи пред защитата на лицата, подаващи сигнали за нарушения - Transparency

¹³ ЕК предлага мерки за защита на свободата и независимостта на медиите - По света и у нас - БНТ Новини (bntnews.bg)

¹⁴ Вж. по въпроса Ст. Буров (2021), където се посочва, че “предложната конструкция е автоматична номинализация на глаголния признак, еквивалентната безпредложна конструкция със своята имплицитна връзка между компонентите представлява синтетично наименование и притежава подобно на фразеологизмите известна устойчивост и свързаност на компонентите (Буров 2021: 32).

С онагледяването им в структурен аспект от гледна точка на лексикалната съчетаемост на съставките на фразите се цели да се потърси закономерност, с помощта на която би могла да се обясни реализацията на безпредложния модел, позволяващ конструкциите да бъдат разглеждани като конкурентни и еквивалентни по смисъл.

Предложните конструкции (1а) и (2а) са със структура глагол + РР (предлог + проста по състав номинална група), а безпредложните конструкции (1б) и (2б) - глагол + NP (проста по състав номинална група). Опорите в двата примера са глаголите *излизам* (1) и *отивам* (2),

При предложните конструкции управителят на фразата - глаголът със своята семантика, за да се свърже със своето пояснение - съществителното име, селектира конкретен предлог, с чиято помощ се реализира семантичното отношение между глагола и неговото пояснение - съществителното име.

Безпредложните конструкции, от друга страна, след съкращаването на предложната връзка, остават със структура глагол + съществително име, при което се реализира синтактичната подчинителна връзка прилагане. Това което прави впечатление след изпускането на предлога е, че съществителното име влиза в състава на вербалната група без да търпи промяна в словоформата си и се употребява нечленувано.

Видно от изложеното по-горе, трансформацията като синтактична техника при двата типа конструкции е възможна, но за нейната реализация е необходимо да бъдат изпълнени определени условия, които са едни и същи за всеки пример:

- От предложната конструкция отпада предложната връзка, която е една и съща за разгледаните примери - предлогът *в*;
- И в предложната, и в безпредложната конструкция подчинената съставка е нечленувано съществително име;
- Опорните глаголи са от типа *излизам*, *отивам*, като първият глагол е със значение на “преминавам в ново положение”, а вторият - “вървя, движа се към, до определено място”.

Не на последно място следва да се отбележи, че представените синтактични конструкции и в частност безпредложните конструкции са характерни за устната реч.

С оглед на изведените закономерности би могло да се заключи, че въпреки изпускането на предложния компонент от състава на предложна конструкция словосъчетанието запазва своята смислова цялост и отсъствието на предлог не води до загуба на информация и съответно до проблеми в разбирането.

Употребата на еквивалентни предложни и безпредложни конструкции се наблюдава и при “някои съчетания от предлог + съществително с функция на обстоятелства за време”, както посочва Ст. Буров в статията си *Безпредложие*, които ученият илюстрира с примерите:

петък заминавам вм. **в** *петък заминавам* (Буров 2021: 35);

януари започват изпитите вм. **през** *януари започват изпитите* (п.т.);

2020 година ще посетя някои от балканските страни вм. **през** *2020 година ще посетя някои от балканските страни* (п.т.).

Подобни примери привежда и Ж. Бояджиев в статията си *За някои случаи на неоправдано изпускане на предлога във*, като:

Санитарен полуден сме, вм. **в** *санитарен полуден сме* (Бояджиев 1977: 427 или 1980: 168)

Сряда ще получим малки билета от АПК, вм. **в** *сряда ще получим малки билета от АПК* (п.т.)

Според Ст. Буров причината за този вид изпускане би могла да се обясни със събитийния характер на съществителните, “които се конверсират в наречия или в адвербиални изрази” (Буров 2021: 35). Ж. Бояджиев, от друга страна, предполага, че “изпадането на предлога [...] в изброените примери се дължи на неволното им приравняване в съзнанието на говорещия към сходни синтактични конструкции, при които не се налага употребата на *във*” (Бояджиев 1977: 168) - становище, към което се присъединява и Вл. Мурдаров (Мурдаров 2022: 72).

В подкрепа на наблюдаваната тенденция за изпускане на темпоралните предлози *в (във)* и *през* в българския език е направено собствено проучване и се привеждат примери¹⁵ на безпредложни конструкции на обстоятелствени пояснения за време, обозначаващи година, сезон, месец и ден от седмицата, напр:

Години

---

¹⁵ Бел. на автора: Източниците на цитираните примери са посочени в Раздел *Приложение, Списък с цитирани примери и източници*.

“2023 много исках да си почивам.” вм. “През 2023 много исках да си почивам.”

Дни от седмицата

“На мен най ми допадеше *понеделник* и *вторник* тренировки, *сряда* почивка, *четвъртък* и *петък* тренирам, *събота* и *неделя* почивка.” вм. “На мен най ми допадеше **в понеделник** и **във вторник** тренировки, **в сряда** почивка, **в четвъртък** и **в петък** тренирам, **в събота** и **в неделя** почивка.”

От изложените примери, екцерпирани от разговорната реч, е видно, че темпоралните предлози *в (във)* и *през* се съкращават от предложната конструкция, в резултат на което се получава еквивалентна по смисъл безпредложна (именна) конструкция, която носи същата темпорална информация.

III.3 Тенденции в употребата на безпредложни конструкции във вербалната фраза в немски и новогръцки език

Темата на дисертационния труд не е съпоставителна, но за целите на анализа представеното явление бе изследвано отчасти в немски и новогръцки език. Въз основа на направените наблюдения се установи, че тенденцията в конкурентната употреба на предложни и безпредложни конструкции във вербалната фраза има своите специфики и в трите езика.

III.3.1 Немски език

Изложението се опира на две изследвания. Първото е на Х. Визе със заглавие *Kiezdeutsch als Neuzugang aus dem mehrsprachigen urbanen Raum: Sprachentwicklung, Sprachgebrauch und Sprachbewertung* (2015) (Кицдойч като новак от многоезичното градско пространство: езиково развитие, езикова употреба и езикова оценка). Второто изследване е на Х. Визе и М. Поле “*Ich geh Kino*” oder “*...ins Kino*”? *Gebrauchsrestriktionen nichtkanonischer Lokalangaben* (2016) (“Аз отивам кино” или “... на кино”? Рестрикции при употребата на нетипични локални референции)¹⁶.

---

¹⁶ Бел. на автора: Преводът на заглавията на статиите, резюмирания текст и приведените примери от немски език е направен от автора.

Езиковият феномен се разглежда в един от диалектите на немския език - “Kiezdeutsch”¹⁷ и една от граматичните характеристиките в Kiezdeutsch е изпускането на предлог от предложни локални конструкции. Х. Визе илюстрира явлението с примера “*Ich geh Kino*” [Аз отивам кино], където “кино” е употребено като просто име, без член и предлог. Употребата на такива прости локални конструкции, пояснява авторката, следват определени систематични правила:

- Само предлози с лексикално значение могат да отпаднат (1), а не предлози с чисто граматична функция (2), което изследователката илюстрира с два примера с предлога “auf’s”¹⁸

(1) “*Ich geh (auf’s) Gymnasium*” [Аз отивам (в) гимназията] и

(2) “*Ich freu mich auf’s Fest.*” [Аз се радвам на тържеството.]

- При лексикалните предлози отпадат обикновено локални предлози, както и темпорални предлози. Изпускането на темпорален предлог авторката онагледява с пример от разговор на футболна тема:

(3) “*Zweite Halbzeit werden sie bestimmt Tore schießen.*” [Второто полувреме ще те сигурно гол вкарат.]

- Предлози могат да се изпускат при прости локални конструкции, които отговарят на въпросите *wo?* ‘къде’ (5) или *wohin?* ‘(на)къде’ (4), но не на въпроса *woher?* ‘от къде’, тъй като употребата на предлога в такъв тип конструкция не е опционална (6):

(4) “*Ich geh (ins/zum) Kino*” [Аз отивам (на) кино]

¹⁷ Kiezdeutsch е нов градски диалект на немския език, развил се вследствие на типичното за градовете голямо езиково разнообразие. Неговото развитие тръгва от жилищните комплекси, в които се срещат различни диалекти, езикови стилове и езици и той бива разглеждан като особено иновативен диалект на немския език. (бел. автора: Преводът е направен от автора.) Повече по въпроса вж: Was ist Kiezdeutsch? — Deutsch in multilingualen Kontexten (hu-berlin.de), последно посетен 22.05.2024.

В онлайн речника на немски език Duden са посочени следните значения на лексемата Kiez:

1. Квартал, [отдалечено] място. Употреба: североизточен немски, особено берлински;

2. Rotlichtviertel ‘кварталът с червените фенери’, Amüsierviertel ‘развлекателен квартал’, Vergnügungsviertel ‘увеселителен квартал. Употреба: жаргон.

Синоними: Fraktion ‘фракция, Ortssteil ‘част от населено място’, Stadtteil ‘квартал’, Viertel ‘квартал’ Kiez (▶ Rechtschreibung, Bedeutung, Definition, Herkunft | Duden), последно посетен 22.05.2024.

¹⁸ Конструкцията “auf’s” е образувана от предлога *auf* и определителния член за среден род единствено число *das*, свързани помежду си чрез афереза.

В (1) глаголът *gehen* ‘отивам’ селектира предлога *auf*, за да е възможна реализацията на връзката между глагола и съществителното име *Ich gehe auf’s Gymnasium* (2)

В онлайн речника *PONS Wörterbuch* за глагола *sich freuen* е дадено значението ‘радвам се’. Глаголът селектира предлога *auf*, когато глаголното действие се отнася до събитие в бъдещето, видно от примера *sich auf etw Akk freuen* ‘радвам се на нещо предстоящо’ (Die Präposition „über“ oder „auf“? (2) | Das regt mich auf! | DW Deutsch Lernen, freuen - Deutsch-Bulgarisch Übersetzung | PONS 23.05.2024)

(5) “*Ich bin (im) Kino*” [*Аз съм (в) киното/(на) кино*]

(6) “**Ich komme (aus dem) Kino*” [**Аз идвам (от) кино*]

- Предлогът отпада обикновено само тогава, когато отпада и членът, както е видно от пример (7). Наред с този модел се срещат и изрази с предлог без член (8) докато структура от съществително име с член без предлог (9) не е регистрирана, съгласно изложеното от изследователката:

(7) “*Ich geh Kino*” [*Аз отивам кино*]

(8) “*Ich geh zu Kino*” [*Аз отивам на кино*]

(9) “*Ich geh das Kino*” [*Аз отива киното*].

От приведените примери на локални конструкции е видно, че те нямат съответствие в българския език, но, както посочва А. Попова, се срещат конструкции, в които се наблюдава “пренебрегването на предложни уточнения: *кача - качих върха; доближа, приближа - приближиха града [...]*” (Попова 2008: 111) и които могат да бъдат обект на друго задълбочено изследване.

III.3.2 Новогръцки език

П. Асенова пише, че в гръцки език “аналитичните конструкции от разговорната реч или от народното творчество съперничат на синтетичните конструкции от книжовната норма при изразяване” например на “определен момент, дата във времето с *accusativus temporis* или с предлога *σε* + винителен падеж: Πέθανε στα εβδομήντα (= το έτος 1870). ‘Умря в 1870.’ (Τζάρτζανος/Дзардзанос 1946: 214) (Асенова 2002: 94); приблизително време или разстояние в изрази с наречието *κοντά* ‘близо’ и акузатив без или с предлога *σε*: Κοντά το μεσημέρι η Γιαννού έστειλε Κρινιώ στο σπίτι. ‘Към пладне Я. изпрати К. вкъщи.’, но в народни песни: κοντά στα ξημερώματα ‘към разсъмване.’”(Асенова 2002: 95). Т. Иванова също посочва, че “Акузативът в съвременния гръцки може да изразява и време. Темпоралният винителен падеж се използва без предлог за разлика от българския език с дните на седмицата, с названията на сезоните и месеците, с думите **ημέρα** (ден), **εβδομάδα** (седмица), **μήνας** (месец) и техните производни” (Иванова 2015: 29).

Явлението се онагледява с релевантни примери на новогръцки, ексцерпирани от учебника по гръцки език *Επικοινωνήστε ελληνικά*¹⁹ I на Клеантис Арванитакис и

¹⁹ В превод на български *Επικοινωνήστε ελληνικά* означава “Общувайте на гръцки” (вж. Василев 2023) (PDF) Ударението в новогръцки език -педагогически аспекти (researchgate.net), цитирано на 06.05.2024.

Фросо Арванитаки, като приведенният материал илюстрира конструкции, в които обстоятелствените пояснения за време се изразяват с абстрактни съществителни имена (членувани или нечленувани) във винителен падеж, употребени със или без предлог, напр.:

(1) Дни на седмицата

1. Το **Σάββατο** και την **Κυριακή** είναι κλειστό (п.т.) [*Събота и неделя е затворено.*] вм. ‘В събота и (в) неделя е затворено.’

В превода на български в пример (1) предлогът *в* би могъл да се употреби двукратно, но в случаите, когато един и същи предлог се отнася за две думи в изречението, вторият може да се изпусне с цел избягване на повторението му. (Констатнинова 1982: 109).

В новогръцки се употребяват и конструкции, в които съществителното име - ден от седмицата като главна част на именна група (2) или като подчинена част на предложна група (3) е употребено без определителен член във винителен падеж:

2. **Κυριακή** κλειστά. (Επικοινωνήστε ελληνικά 2005: 108) ‘Неделя затворено.’

3. Μάλλον για **Τετάρτη** (Επικοινωνήστε ελληνικά 2005: 199) ‘Може би за четвъртък’

В пример (4) двата предлога са изразени експлицитно, употреба, която се наблюдава и в български език:

4. Από **Δευτέρα μέχρι Παρασκευή** (Επικοινωνήστε ελληνικά 2005: 109) ‘От понеделник до петък.’

(2) месеци и сезони

Примери (5) и (6) онагледяват безпредложни конструкции на новогръцки, които на български могат да се предадат и безпредложно, и предложно с помощта на предлога *през*:

5. Τον **Ιανουάριο** κάνει πολύ κρύο. [*Януари прави много студено.*] (Επικοινωνήστε ελληνικά 2005: 205)

‘Януари е много студено’, вм. ‘**През** януари е много студено.’

6. Πώς είναι ο καιρός **τον χειμώνα**; (Επικοινωνήστε ελληνικά 2005: 202)

‘Какво е времето зимата?’, вм. ‘Какво е времето **през** зимата?’

Приведените примери на новогръцки език показват, че обстоятелствените пояснения за време се изразяват предимно с безпредложни конструкции, при които пояснението за време е с лексикален израз съществително име във винителен падеж.

Срещат се и употреби на темпорални предложни конструкции, при които съществителното име след предлога се употребява без определителен член. Примерите, в които се наблюдават прилики по отношение на двата типа конструкции в представената двойка езици, биха могли да се обяснят например с принадлежността на българския и новогръцкия език към Балканския езиков съюз или да са резултат от интерферентно влияние²⁰ на чуждия език по принцип върху употребата на безпредложните конструкции от същия тип. Явлението би могло да бъде обект на друго задълбочено изследване и да се проучи както самостоятелно, така и в съпоставителен план с друг балкански език например.

III.4 Предложни конструкции с предложна връзка сложен предлог, от чийто състав бива изпускан предлогът в крайна позиция

Изпускането на предлог от състава на сложен предлог е разглеждано от редица учени като В. Константинова (1982), Р. Ницолова (2008), Ст. Буров (2021), Вл. Мурдаров (2022) и др.

При някои от сложните предлози като устойчиви словосъчетания с предложна функция²¹, в чийто състав влизат “една, рядко две пълнозначни думи в съчетание с един или два предлога” (вж. Велева 2005: 412), се наблюдава тенденция към употреба на съкратен вариант на изходния (вж. Ласкова 2023: 205). Както е известно, те се реализират със структури: 1) име + предлог (N p); 2) предлог + име + предлог (p N p) и 3) наречие + предлог (Adv + p) (вж. напр. Ницолова 2008: 451-452) и съкращаването се отнася до предложния компонент в крайна позиция, тъй като неговата употреба може да бъде факултативна (вж. Велева 2005: 412).

III.4.1 Адвербиални (наречни) сложни предлози Adv p

Както е известно, адвербиалните сложни предлози са двукомпонентни съчетания със структура *наречие + предлог*. Те се употребяват по принцип “в пълен лексикален състав”, но при някои от тях намира приложение употребата на съкратен вариант, от чийто състав липсва предложният компонент (вж. Велева 2003: 412). За целите на анализа се изследват 30 примера - 29 от научната, публицистичната и административната реч и един от художествената литература - лирическо

²⁰ Вж. По въпроса статията *Трансфер и интерференция при изучаването на български език като чужд от славяни* на Ел. Крейчова (2017: 317).

²¹ По въпроса за терминологичните названия на сложните предлози виж например обзора на М. Велева (2005), Л. Ласкова (2023), Ф. Сиракова (2023).

произведение, като се съпоставят и двата вида конструкции със структури: наречие + предлог *с* (*съгласно* (*с/със*), наречие + предлог *на* (*подобно* (*на*)) и наречие + предлог *от* (*независимо* (*от*)). При съпоставянето им прави впечатление конкурентната еквивалентна употреба и на двете форми, въз основа на което бихме могли да ги наречем вариативни. Примери: *съгласно с изследванията, съгласно законодателството на държавата; подобно на други книжовни старобългарски паметници, подобно ренесансовата мадона Фиамета; независимо от неговото обществено положение, независимо необходимостта.*

III.4.2. Именни сложни предлози (p) N (p)

Именните сложни предлози биват двукомпонентни със структура *предлог + име* (*по случай* (Ласкова 2023: 200), *име + предлог* (*благодарение* (*на*)), трикомпонентни, образувани от *предлог + име + предлог* (*по отношение* (*на*)), и четири/петкомпонентни със състав *предлог + име + предлог + (име)* (*в знак на благодарност* (*към*)). Съкращаването на крайния предложен компонент от състава на сложен предлог е илюстрирано с 30 примера, със структури съществително име + предлог N (p) (*благодарение* (*на*)) и предлог + съществително име + предлог p N (p) (*по отношение* (*на*)). Примери: *благодарение на усилията, благодарение усилията; по отношение на времето, по отношение мерките.*

От приведения емпиричен материал на сложни предлози може да се обобщи, че крайният предложен компонент е опционален, но за да бъде изпуснат той е необходимо:

- след крайния предлог да следва съществително име и
- изпускането му да не води до проблеми в комуникацията.

III.5 Прилагателното име като главна и подчинена част в словосъчетанието

Прилагателното име е обект на изследване от редица учени като Св. Коева (2018), М. Томов (2018), Б. Радева-Гезенчова (2022), Р. Станчева и М. Томов (2023), М. Томов и Ил. Кунева (2022) Ст. Брезински (1986), Ст. Стоянов (1964) и др. Неговите семантични, граматични и функционални характеристики обуславят разглеждането му в широк спектър от лингвистични аспекти, като в настоящата работа те се ограничават до представянето му като главна и подчинена част в

състава на предложни и безпредложни конструкции. Задачата на настоящото изложение е да илюстрира проблема без да претендира за изчерпателност.

III.5.1 Прилагателното име като главна част

В българската граматична литература за “словосъчетания с главна част прилагателно - AP” (Пенчев 1998: 24) се употребяват различни лингвистични термини между които *категорията AP* (Бъркалова 2017: 47), *фраза на прилагателното* и *адективна фраза* (Осенова и Симов 1007: 81), атрибутивна синтаксема или синтаксема от атрибутивен тип (Брезински 1995: 17).

За прилагателното име като главна част се привеждат теоретичните разработки на Й. Пенчев (1998), П. Бъркалова (2017), П. Осенова и К. Симов (2007).

III.5.2 Прилагателното име като подчинена част

Прилагателното име като подчинена част е разгледано въз основа на изследванията на П. Пашов (2013), Ст. Брезински (1988, 1995) и П. Бъркалова (2017).

III.6 Наречието като главна и подчинена част в предложна и безпредложна конструкция

В българската граматична литература за “словосъчетания с главна част наречие - AdvP” (Пенчев 1998: 24) се срещат лингвистичните изрази *категорията AdvP* (Бъркалова 2017: 48), *фраза на наречието*, *адвербиална фраза* (Осенова и Симов 2007: 84), *наречно словосъчетание* (Попов 1974: 36), които при представянето на предложните и безпредложните адвербиални конструкции ще бъдат употребявани синонимно.

Наречието е разгледано най-напред като част на речта (вж. П. Пашов (2013) П. Бъркалова (2017), след което е анализирано като главна част на наречното словосъчетание (вж. П. Бъркалова (2017), П. Осенова и К. Симов (2007), Й. Пенчев (1998). В структурно отношение биват разграничавани безпредложни и предложни конструкции в адвербиалната фраза (Й. Пенчев (1998), П. Бъркалова (2017).

Безпредложна именна група с подчинена част наречие

В тази част е представено и изследването за наречията като несъгласувани определения от Ст. Брезински (1995), който отбелязва че когато наречието е позиционирано “непосредствено” след съществителното име, двете съставки представляват “контактно съчетани елементи на синтаксемата” и връзката между тях е синтактична (*скалите отсреща*) (Брезински, 1995: 177).

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В резултат на проведените изследвания и направените анализи, както и на изведените обобщения може да се заключи, че целите и задачите, представени в настоящия дисертационен труд, са изпълнени. Потвърждава се хипотезата за наличието на правила, които обуславят трансформацията на предложната конструкция в безпредложна. Следва да се отбележи, че трансформационната техника се реализира при определени предпоставки, които са специфични за всяка една от разгледаните в настоящата работа групи - NP (именна група с главна част отглаголни съществителни на *-не*, *-ние*), VP (вербална група с подчинена част, чиято синтактична служба в изречението е обстоятелствено пояснение за място и време) и PP (предложна група с главна част сложен предлог).

В частта, в която се изследват предложни и безпредложни конструкции с опора отглаголно съществително на *-не* и *-ние*, с примери от текст от административно-деловия стил, се потвърди че:

- Отглаголното съществително на *-не* в членувана или нечленувана форма се реализира като главна част и на двата вида конструкции. Когато то е членувано, то може да бъде опора само на предложна група, а когато е нечленувано - и на предложна, и на безпредложна.
- При трансформация на предложна конструкция с опорно съществително на *-не* в безпредложна приложение намират правилата за изпускане на предлога *на*, изведени и обобщени от Л. Андрейчин: “1) да се употребяват, където е възможно, други предлози; 2) да се употребява глагол вместо съществително; 3) да се употребява прилагателно притежателно вместо съществително с предлог *на*; 4) да се изпуска предлог *на* след отглаголни съществителни от преходни глаголи” (Константинова 1982: 107).
- Многократната употреба на предлога *на* в рамките на едно изречение не предполага изпускането му от състава на предложна конструкция.

- Със значително по-висока честота на употреба се отличават предложните конструкции спрямо безпредложните.
- В структурно отношение и двата типа конструкции илюстрират разнообразни по състав главна и подчинена част. Всяка от съставките може да бъде разширена с предпоставено и/или със задпоставено пояснение.
- При съчинително свързване на две конструкции, чиито опори или подчинени части имат един и същи лексикален израз, се наблюдава съкращаване или на главната част или на подчинената. Целта на приложената синтактична техника е избягването на повторение на пояснение, което е с една и съща синтактична функция в двете конструкции.
- В рамките на предложните конструкции, в чийто състав могат да влизат както прости, така и разширени по състав главна и подчинена част, се наблюдава реализацията на субординационните отношения: прилагане, съгласуване и предложно свързване, а при безпредложните конструкции - съгласуване и прилагане.

Изведените обобщения от своя страна, мотивират извода, че трансформацията на предложна конструкция с опора отглаголно съществително на *-не* в безпредложна с изпускането на предлога *на* е възможна само тогава, когато са налице условията, посочени в правилата на Л. Андрейчин, както и правилото, че опорното отглаголно съществително с наставка *-не* следва да бъде нечленувано.

За разлика от отглаголното съществително с наставка *-не*, отглаголното съществително на *-ние* може да бъде опора **само** на предложно словосъчетание с подчинена част предложна група.

При съпоставянето на структурите на двата типа конструкции с анализирани опорни отглаголни съществителни се установи, че фразовите структури са идентични по състав.

Приема се хибридната природа на лексемата *около*, която би могла да се разглежда и като наречие, и като предлог, поради наличието на “синтактична многозначност” в конкретния контекст (Пенчев 1998: 16). Анализираната конструкция би могла да бъде от типа или $[pp\ p\ P']$, или $[pp\ p\ NP]$, което подкрепя изведеното от Р. Влахова-Руйкова за прехода от предлог към наречие, който извод приемаме и ние.

Изследването на вербалната фраза с подчинена част, чиято синтактична функция е на обстоятелствено пояснение, показва, че трансформацията като синтактична техника при двата типа конструкции е възможна, но за нейната реализация е необходимо да бъдат изпълнени определени условия, които са един и същи за всеки пример:

- От предложната конструкция отпада предложната връзка, която е една и съща за разгледаните примери - предлогът *в*;
- Съществителното име е с една и съща словоформа и в двата типа конструкции;
- Опорните глаголи са от типа *излизам, отивам*, като първият глагол е със значение на “преминавам в ново положение”, а вторият - “вървя, движа се към, до определено място”.
- Темпоралните предлози *в* и *през* се съкращават от предложната конструкция, в резултат на което се получава еквивалентна по смисъл безпредложна (именна) конструкция, която носи същата темпорална информация.

Съкращаването на крайния предложен компонент от състава на сложен предлог също следва определени условия, като

- след крайния предлог трябва да следва съществително име, което подкрепя наблюденията на Вл. Мурдаров, и
- изпускането му да не води до проблеми в комуникацията.

С оглед на изведените закономерности би могло да се заключи, че въпреки изпускането на предложния компонент от състава на представената извадка предложни конструкции безпредложните словосъчетания запазват своята смислова цялост и отсъствието на предлог не води до загуба на информация и съответно до проблеми в разбирането.

ПРИНОСИ

1. Дисертацията представлява първо по рода си системно проучване на случаите, в които е възможна и в речта се реализира замяна на предложни с именни конструкции като пояснения към съществителни, глаголи и наречия.
2. Направен е критически прочит и систематизация на проучванията в българската лингвистична литература от последните 40 години за същността на предлозите като част на речта, както и за видовете предлози.
3. Обогатени са знанията за граматичните характеристики на опорите, които могат да имат като свои пояснения предложни конструкции, както и за елементите, които са вдясно от предлога (зависимите елементи в предложните фрази).
4. Направената проверка на условията, при които има възможност за изпускане на предлога НА, въвеждащ пояснения към отглаголни съществителни, потвърждава валидността на формулираните от Л. Андрейчин правила. Не се потвърждава хипотезата за влияние на стилистични фактори (избягване на повторенията на предлога).
5. Сравненията между данни от различни в типологично отношение езици показват наличието на сходни тенденции към "олекотяване" на синтактичната структура чрез изпускане на предлози, въвеждащи темпорални или локални модификатори. Обяснение на тези замени може да се търси във възможността за извеждане на информацията на базата на лексикалната семантика на използваните лексеми, вместо граматичното ѝ маркиране чрез падеж или предлог.
6. Анализите обогатяват знанията за актуалните процеси и за тенденциите при означаване на граматична информация чрез аналитични средства (конструкции) и допълват наблюденията за устойчивостта на случаите на "безпредложие" в българския език.

**СПИСЪК С ПУБЛИКАЦИИ
ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД**

1. Наблюдения върху употребата на предлози в българската устна реч. В: *Съвременна лингвистика*, 2022, бр. 1, 59-69.
2. Наблюдение върху сложните предлози в българския език. В: ел. сп. Proudly, 2023, бр. 1.
3. Съпоставителен анализ на българския предлог *за* и новогръцкия предлог *για*. В: *Съпоставително езикознание*, 2024, № 1, 100-122.

БИБЛИОГРАФИЯ

НА ИЗПОЛЗВАНАТА В АВТОРЕФЕРАТА ЛИТЕРАТУРА

- Алмалех 2006: Алмалех, Мони. Семантика и синтаксис на словосъчетания от две съществителни в иврит и български. В: Liternet. [online]. [цит. на 03.03.2024]. Достъпно на: Мони Алмалех - Семантика и синтаксис на словосъчетания от две съществителни в иврит и български (liternet.bg).
- Андрейчин, Л. К. Попов, Ст. Стоянов 2020: Андрейчин, Любомир, Константин, Попов, Стоян, Стоянов. *Граматика на българския език*. София: Просвета, 2020.
- Асенова 2002: Асенова, Петя. *Балканско езикознание*. Велико Търново: Фабер, 2002.
- Атанасов 2022: Атанасов, Атанас. Полипредложни конструкции в предикативна позиция. В: *Български език*, Приложение 69 (2022), 257-273.
- Баракова 2003: Баракова, Пенка. Наблюдение върху полипредложните конструкции. В: *Српски језик*, број 8/1-2, година VIII, Београд, 363-375.
- Бонджолова 1989: Бонджолова, Валентина. Словосъчетания с двойна предложна връзка в съвременния български език. В: *Език и литература*, № 2, 1989, 59-63. [online]. [цит. на 29.04.2024]. Достъпно на: Словосъчетания с двойна предложна връзка в съвременния български език (obuch.info).
- Бояджиев 1977: Бояджиев, Живко. За някои случаи на неоправдано изпускане на предлога *във*. В: Първев 1980: Първев, Христо. *Христоматия по езикова култура*. София: Наука и изкуство, 1980, 167-168.
- Бояджиев, Т., Ив. Куцаров, Й. Пенчев 1999: Бояджиев, Годор. Иван. Куцаров. Йордан. Пенчев. *Съвременен български език*. София: ИК "Петър Берон", 1999.
- Брезински 1995: Брезински, Стефан. *Кратък български синтаксис*. София: УИ "Св. Климент Охридски", 1995.
- Буров 2021: Буров, Стоян. Безпредложие. В: Коева, Св. М. Стаменов (съст.). *Доклади от Международната годишна конференция на Института за български език "Проф. Любомир Андрейчин" (София, 2021). Том 1*. София: Издателство на БАН "Проф. Марин Дринов".
- Бъркалова 2017: Бъркалова, Петя. *Българският синтаксис - познат и непознат*. Пловдив: УИ "Паисий Хилендарски", 2017.

- ____. Граматика на съвременния български книжовен език. Том 2, Морфология. София: БАН, 1983.
- Василев 2023: Василев, Калин. Ударението в новогръцки език - педагогически аспекти. В: Димитрова-Гюзелева, Св. В. Сиракова (съст.) В.: *Традиция и новаторство. Сборник с доклади от юбилейната научна конференция на департамент "Чужди езици и култури" по повод 30-годишнината от създаването на НБУ и на филологическите програми към департамента, 4-5 юни 2022*. София: Издателство на Нов български университет, 2023, 407-416.
- Велева 2005: Велева, Милена. За устойчивите съчетания с предложна функция в съвременния български език. В: сп. *Управление и устойчиво развитие* 3-4/2005(13). 412-416.
- Влахова-Руйкова 2019: Влахова-Руйкова, Радка. Семантични и синтактични особености на някои полипрепозиционални конструкции в съвременния български език. В: *Пловдивски университет "Паисий Хилендарски". Научни трудове, Том 57, кн. 1, сб. А, 2019 - филология*, 164-173.
- Георгиева 2011: Георгиева, Виолета. Наблюдения върху полипредложните конструкции и функциите на предложните групи в българското изречение. В: *Пловдивски университет "Паисий Хилендарски". Научни трудове, Том 49, кн. 1, сб. А, 2011 - филология*, 59-66.
- Добрева, б.г.: Добрева, Елка. *Увод в общото езикознание*. Шумен: УИ "Епископ Константин Преславски".
- Иванова 2015: Иванова, Таня. Тенденции към аналитизъм в именната система на съвременния гръцки (съществителни и прилагателни имена). Автореферат на дис. труд. Пловдивски университет "Паисий Хилендарски", Филологически факултет, Катедра по общо езикознание и история на българския език. [online]. [цит. на 02.04.2024]. Достъпно на: 16132471311683280531.pdf (uni-plovdiv.bg).
- Коева 2021: Коева, Светла. Със или без предлози: кое е вярното. - *Български език, Приложение* 68, 2021, 257-275.
- Крейчова 2017: Крейчова, Елена. Трансфер и интерференция при изучаването на български език като чужд от славяни. В: *Български език и литература*, Т. 59, № 3, 2017, 313-320.

- Куцаров 2007: Куцаров, Иван. *Теоретична граматика на българския език. Морфология*. Пловдив: УИ “Паисий Хилендарски”, 2007.
- Ласкова 2023: Ласкова, Ласка. Диференциалните признаци на предложните изрази в българската лингвистична традиция. В: *Български език, Приложение*, 70 (2023), 193-213.
- Ликоманова 1994: Ликоманова, Искра. Опыт структурного описания двупредложных конструкций. - *Јужнословенски филолог*. Т. L. Београд, 1994, 169-175.
- Манолова 1999: Манолова, Лилия. *Речник на лингвистичните термини в българския език*. София: Наука и изкуство, 1999.
- Маринова 1994: Маринова, Йорданка. За някои особености на предлозите в българската книжовно-разговорна реч. В: сп.: *Проблеми на българската разговорна реч*, т. 2.
- Минчева 1953: Минчева, Ангелина. Някои грешки във връзка със синтаксиса на отглаголните съществителни. В: *Български език*, 1953, № 2, 178-179.
- Мурдаров 2022: Мурдаров, Владко. *Различни съвети за предлозите*. София: Black Flamingo Publishing, 2022.
- Ницолова 2008: Ницолова, Руселина. *Българска граматика. Морфология*. София: УИ “Св. Климент Охридски”, 2008.
- Осенова 2021: Осенова, Петя. Хипотезата предложна фраза при българския подлог. В: *Българска академия на науките. Известия на института за български език “Проф. Любомир Андрейчин”*, книга XXXIV, 2021, 175-189.
- Осенова 2017: Осенова, Петя. За синтактичните връзки в българското изречение. В: *Надмощие и приспособяване. Сборник доклади от Международната научна конференция на Факултета по славянски филологии. 24-25 април 2017 г. Том II. 2017*.
- Осенова 2016: Осенова, Петя. *Грамматическо моделиране на българския език (с оглед на автоматичната обработка на естествен език)*. София: Парадигма, 2016.
- Осенова 2009: Осенова, Петя. *Именните фрази в българския език*. София: ЕТО, 2009.
- Осенова и Симов 2007: Осенова, Петя. Кирил. Симов. *Формална граматика на българския език*. София: Институт за паралелна обработка на информацията, БАН. 2007.

- Пашов 2013: Пашов, Петър. *Българска граматика*. Пловдив: Издателска къща “Хермес”, 2013.
- Пенчев 1998: Пенчев, Йордан. *Синтаксис на съвременния български книжовен език*. Асеновград: ИК “Вечерник”, 1998.
- Пенчев 1993: Пенчев, Йордан. *Български синтаксис. Управление и свързване*. Пловдив: 1993.
- Петрова 2006: Петрова, Стефка. По въпроса за езиковите равнища. В: *LiterNet*, 23.06.2006, № 6 (79).
- Попов 1974: Попов, Константин. *Съвременен български език. Синтаксис*. София: Наука и изкуство, 1974.
- Попова 2008: Попова, Антоанета. *За аналитизма на българския език*. Издателство ЕТО. София: 2008.
- Първев 1993: Първев, Христо. *Нелични глаголни форми*. В: *Грамматика на съвременния български език*. Т. 2. София: Издателство на БАН. 1993.
- Радева-Гезенчова 2022: Радева-Гезенчова, Биляна. За прилагателните имена като предикати. В: *Български език, Приложение*, 69 (2022), 274-280.
- Сиракова 2023: Сиракова, Финка. Наблюдение върху сложните предлози в българския език. В: *Proudy [online]*. [цит. на 29.04.2024]. Достъпно на: *Proudy | Наблюдение върху сложните предлози в българския език (muni.cz)*.
- Станчева 2022: Станчева, Руска. Описание на простата синтактична група V - Pr. В: *сп. Български език* 69 (2022), 1, 36-54.
- Станчева 2021: Станчева, Руска. Акомодационни характеристики на простите синтактични групи с граматичен състав съществително и предлог (N-Pr). В: *Доклади от Международната годишна конференция на Института за български език “Проф. Любомир Андрейчин”*. (София, 2021). II том. София: Издателство на БАН “Проф. Марин Дринов”, 2021, 39-48.
- Стоянов 1979: Стоянов, Стоян. Някои особености на допълненията, обстоятелствените пояснения и определенията, изразявани с предлози + съществително имена. В: Попов 1979: Попов, Константин. *Помагало по български синтаксис*. София: Издателство “Наука и изкуство”, 1979.
- Стоянов 1964: Стоянов, Стоян. *Грамматика на българския книжовен език*. София: Наука и изкуство, 1964.

- Тишева 2000: Тишева, Йовка. *Моделѝ за интерпретация на сложното изречение в българския език*. София: ИК “Сема РШ”, 2000.
- Тишева 2019: Тишева, Йовка. Означаване на синтактични отношения: предложни и именни фрази. В: *Български език*, Приложение, 66 (2019), 77-92.
- Томов, Кунева 2022: Томов, Милен, Илиана, Кунева. Прости синтактични групи с прилагателно име и предлог в българския език $Pr \rightarrow A$ и $A \rightarrow Pr$. В: сп. *Български език* 69 (2022), 1.
- Норман 1978: Норман, Борис. *Синтаксис речевой деятельности*. Минск: 1978.
- Wiese & Pohle 2016: “*Ich geh Kino*” oder “...ins Kino”? *Gebrauchsrestriktionen nichtkanonischer Lokalangaben*. В: *Zeitschrift für Sprachwissenschaft* 2016; 35(2): 171-216.
- Wiese 2015: Wiese, Heike. Kiezdeutsch als Neuzugang aus dem mehrsprachigen urbanen Raum: Sprachentwicklung, Sprachgebrauch und Sprachbewertung. В: *Migration und Soziale Arbeit* 2015; 37(4): 321-328,
- Αρβανιτάκης & Αρβανιτάκη 2005: Αρβανιτάκης, Κλεάνθης. Αρβανιτάκη. Φρόσω. *Επικοινωνήστε ελληνικά 1*. Αθήνα: Εκδόσεις Δέλτος, 2005.

Online ресурсы

Българският WordNet <BulNet (bas.bg)>

Речник на българския език (онлайн) <РЕЧНИК НА БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК (ОНЛАЙН) (bas.bg)>

Was ist Kiezdeutsch? — Deutsch in multilingualen Kontexten (hu-berlin.de), последно посетен 22.05.2024.

Kiez (Rechtschreibung, Bedeutung, Definition, Herkunft | Duden), последно посетен 22.05.2024.